Berättelser

ur

Swenska Historien

af

C. Georg Starbäck.

Första delen.

Sagoåldern.

(Ny, reviderad upplaga.)

Stockholm.
F. & G. Beijers förlag.

2. 01

Norrköping 1874.
M. W. Wallberg & Comp. Boktryckeri.

O fosterland! o höga hjelteminnen,
Som för min själ i glans gå upp och ner!
Hur älskar jag ej er med alla sinnen!
Hur drages ej min hela håg till er!
Prakt, lycka, werldens lof, mitt lif — förswinnen!
Jag ej i eder mina gudar ser.
Mitt land, mitt folk! — då lifwets strängar brista,
För er, för er den suck, som blir min sista!

E. G. Geijer.

Innehåll.

Sweriges Urinwånare.

Inledning . . . . . sid. 1
Stenåldern . . . . . „ 3
Bronsåldern . . . . . „ 12
Jernåldern . . . . . „ 20

Berättelser ur Sweriges sagoålder.

1. **Den nordiska Gudasagan,**

Skapelsen . . . . . „ 29
Gudarne . . . . . „ 31
"Thor hos Hymer" . . . . . „ 36
"Ägirs gästabud" . . . . . „ 39
Balders död . . . . . „ 44
Ragnarök . . . . . „ 47
Pånyttfödelsen . . . . . „ 49
En blick på Asalärans inre betydelse . . . . . „ 51

2. **Ynglingasagan.**

Odin och Asarnes inwandring . . . . . „ 54
De förnämsta Ynglingarne . . . . . „ 60
Sagan om Adil och Rolf Krake . . . . . „ 62
Sagan om Ingiald Illråda . . . . . „ 89

Sagan om Waulund Smed . . . . . „ 100
Sagan om Starkodder . . . . . „ 108
Sagan om Hagbart och Signe . . . . . „ 118
Sagan om Hjalmar och Ingeborg . . . . . „ 122
Sagan om konung Alf och hans kämpar . . . . . „ 135

3. **Wikingasagor** . . . . . „ 153
Sagubrott om Bråwalla slag . . . . . „ 161
Sagan om Ragnar Lodbrok och hans söner . . . . . „ 178
Sagan om Erik Wäderhatt och Harald Hårfager . . . sid. 222
Sagan om Erik Segersäll och Styrbjörn Starke . . . . „ 230
Jomswikinga-Saga . . . . . „ 236

4. **Sagor och Legender från Christendomens första tider.**

Ansgarius . . . . . „ 251
Sagan om Olof Skötkonung . . . . . „ 260
Olof Skötkonung och Olof Trygqwassen . . . . „ 261
Olof Skötkonung och Olof den helige . . . . . „ 291

5. **Öfwersigt af Hednatiden.**

Norrmannatågen . . . . . „ 336
Gånge-Rolf . . . . . „ 337
Island . . . . . „ 340
Grönland . . . . . „ 342
Amerika . . . . . „ 343
Landet . . . . . „ 344
Folket . . . . . „ 352
Folklynnet i allmänhet, Tweckamp . . . . . „ 352
Fosterbrödralag, Wigarf . . . . . „ 353
Gästfrihet, Wördnad för fädrens minnen, Qwinnans ställning . . . . . „ 354
Uppfostran, Barna-utsättelse . . . . . „ 356
Boningshusen . . . . . „ 357
Födoämnen, Klädedrägter, Handeln, Hawamal . „ 358
Samhällsförfattningen . . . . . „ 370
Folkklasserna . . . . . „ 370
Trälarne . . . . . „ 371
Odalbönderna . . . . . „ 373
Tignarmännen . . . . . „ 374
Förbundsförfattningen . . . . . „ 375
Ätten, Häradet . . . . . „ 375
Landskapet, Riket . . . . . „ 376
Konungen . . . . . „ 376

Inledning.

Sweriges Urinwånare.

1. Det har warit en tid, då wårt fädernesland war inhöljdt i samma mörker, som många trakter af de öfriga werldsdelarne äro ännu i dag. Det har warit en tid, dit ingen historia, inga sagor nå, då wårt land låg alldeles okändt för den öfriga werlden, och då underrättelserna om detsamma, när de kommo till de folk, som då egde den högsta bildningen, nämligen **Grekerna** och **Romarne,** ljödo för deras öron lika underbara, lika otroliga, lika förwirrade, som de första berättelserna om hittills okända länder lyda för wåra.

Djerfwa sjöfarande hade besökt wårt land, eller fått underrättelser om detsamma af angränsande folk, men dessa underrättelser blefwo ej trodda. Den gamla werlden med all sin höga bildning kunde ej föreställa sig, att det i den nordliga oceanen fans ett land, sträckande sig i norr och söder, längre och större än sjelfwa den italienska halfön, och berättelserna af den sjöfarande — han hette **Pytheas** — som, efter allt hwad det will synas af hans egen beskrifning om sin resa, sjelf besökt wårt land, blefwo föremål för den lärda werldens åtlöje.

Pytheas lefde 300 år före Kristi födelse. Någon resebeskrifning af honom sjelf hafwa wi emellertid ej qwar, men de, som efter hans tid skrifwit om werldens utseende och delning i land och haf, hafwa anfört stycken ur hans arbete, som endast derigenom kommit till wår kunskap.

2. Om wi således hos dessa den gamla werldens mest bildade folk förgäfwes söka få någon närmare kännedom om war nord, **hwem** skall beswara de frågor wi wilja göra om denna war nords äldsta tillstånd, om deß inwanare, om deras lefnadssätt och öden?

Grekerne och Romarne kunna det icke; senare författare, till och med de, som härstammade från norden och således hörde till samma folkstam som wi, kunna det icke, ty de bygde på den kunskap de gamle egde; — **hwem skall da lemna oß det tillförlitligaste swaret?**

Wårt eget land.

Den jord, der wi bygga och bo, de falt wåra plogar plöja, och i första rummet de grafhögar, som betäcka wårt land — se der de tillförlitligaste källorna till kännedomen om wårt land i tider, så långt tillbaka, att **inga** i skrift bewarade underrattelser, inga sägner ens från de äldsta tider nå dit.

Af olika slag äro minnesmärkena från dessa tider, som ligga före den tid, då wår historia börjar. Och detta gäller så wäl i afseende på grafhögarne, som i afseende på de wapen och redskap, som ur dem och för öfrigt här och der ur jorden blifwit uppgräfda. De senare äro antingen af **sten, brons** eller **jern** och de noggrannaste forskningar wisa, att de hafwa tillhört skilda tidehwarf och beteckna olika ståndpunkter af utweckling. Man har med anledning häraf delat denna förhistoriska tid i **sten-, brons-** och **jern-åldern.**

Att det folk, som förfärdigar sina werktyg och redskap af sådana ämnen, hwilka äro lättast åtkomliga, såsom sten eller de dödade djurens ben, står på en lägre grad af bildning, än det, som förstår konsten att smälta metall och bereda sina bohagsting deraf — är naturligt; men det förra är äfwen äldre och har efterhand blifwit undanträngdt eller nått en högre odlingsgrad.

Att det folk, som begagnat sig af sten är i tiden äldre än det som begagnat sig af metall, är klart ensamt derutaf, att ingen, om han kan wälja, lärer fö-

redraga sten framför stål. Ty hwem skulle wäl wilja begagna sig af en yxa, ett huggjern eller en knif af sten hellre än en af stål eller brons? Hwem skulle wäl, om han kan begagna sig af en jern- eller malmgryta, hellre önska sig en lerkruka? Att stenåldern i wårt land, såsom i de flesta kända länder, warit det första utwecklingsstadiet och föregått brons- och jernåldern, bestyrkes äfwen på ett i ögonen fallande sätt af de talrika fynd, som blifwit gjorda i grafwar, tillhörande wår förhistoriska tid.

---

3. **Stenåldern** har en gång sträckt sig ej allenast öfwer wårt land, men äfwen öfwer hela Europa och snart sagdt alla kända länder på jorden. Åtskilliga wilda folkslag på andra sidan werldshafwet hafwa wid Europeernas första besök ännu lefwat i en stenålder, motswarande den, om hwilken de äldsta minnesmärkena i wårt land wittna.

Låtom oß underföka dessa minnesmärken! En redogörelse för dem, för grafwarnes beskaffenhet och de bohagsting, som blifwit funna i dem och på de ställen, der de haft sina boningar, skall lära oß mycket om detta urfolk.

4. Hwad som då först faller oß i ögat, är deras **grafwar.**

De mest betydande bland dem utgöras af jordhögar, i hwilka sjelfwa grafwen är bygd af stora, på kant resta stenar med den släta sidan inåt. Grafwen har en aflångt fyrkantig eller rund form och taket bildas af stora stenblock. Ingången till en sådan graf utgöres alltid af en lag och smal betäckt gång, likasom sjelfwa huset bygd af på kant resta stenar, och leder från högens östra eller södra sida (wanligen är den riktad mot solsidan) till midten af byggnadens ena långsida.

Dessa grafwar synas derföre med skäl böra kal-

las **gånggrifter,** eftersom den beskrifna mot föder eller öster weltande gången är deras wäsendtligaste kännetecken. Stundom äro dessa grafbyggnader försedda med små afdelningar af sten, i hwilka man finner liken sittande i nedhukad ställning med korslagda ben.

I Skåne, Halland, Bohuslän och Westergötland träffas inom Swerige dessa gånggrifter, men till största antalet dock i Skåne. De swarigheter, som måste warit förenade med deras uppförande, äfwensom mängden af lik, som derinom finnas, göra det sannolikt, att de woro gemensamma för hela menigheter. Andra former af stenåldersgrafwar äro de s. k. **stendösarne,** mindre grafkammrar af fyrkantig eller rund form, bygda på samma satt som gånggrifterna, men utan den till sjelfwa kammaren ledande gången, samt **hällkistor,** af aflångt fyrsidig form, men för öfrigt uppförda på samma sätt som gånggrifterna.

5. Ofta finner man skeletterna i dessa grafwar omgifna af de redskap, af hwilka de under lifstiden mest betjenat sig. Wi öfwergå nu till den egentliga "bouppteckningen", men göra derwid den anmärkning, att många af sådana wapen och redskap, som blifwit funna i gånggrifterna, äfwen blifwit upptagna djupt under torfmossar och ur nuwarande eller uttorkade wattenbäddar.

För fisket finna wi då **harpunen, ljustret** och **metkroken.** Med den förstnämnda jagade de större wattendjur, såsom sälar, smärre hwalarter och andra späckdjur. Ljustret bestod af twenne spetsiga ben, som woro fästade wid ändan af en lång stör. Spetsarne woro nagot utåt böjda och insidorna försedda med bakat riktade tänder eller hullingar, hwarigenom fisken lättare kunde fasthållas mellan de båda benen. För att de ej skulle kunna lösryckas af fisken, woro de äfwen wid undre ändarne, eller de som fastbundos wid stången, försedda med en eller flere framåt riktade tänder. Likaså woro de, för att ej wid begagnandet för mycket

skiljas från hwarandra, ett stycke från fästet ombundna och hopfästade med en rem. Man kan med förstoringsglas på somliga ännu urskilja, hwarest de warit sålunda ombundna, emedan på detta ställe finnas, fina på twären gående skåror, då de för öfrigt äro helt glatta. Med dessa ljuster fiskade wilden på det sätt, att han ställde sig wid foten af ett wattenfall, der han stötte med sin stör i wattnet, tills en fisk fastnade i gaffeln, då han kastade den upp på land. **Eskimåerna,** ett folk, som bebor det nordligaste Amerika och hwilkas odlingsgrad i många afseenden erbjudit jemförelsepunkter med wårt lands urinwånare, ljustra så ännu i dag sommartiden och meta om wintren.

Metkroken war oftast af trä (aborrarne metas ännu i Lappland på krok. förfärdigad af en en-pinne) eller ben, hwilka då naturligtwis ej kunnat bibehålla sig till wåra dagar. Ett slags redskap af sten har man någon gång funnit, som tydligen ej kunnat anwändas till annat bruk än fiske. Wi kunna sluta dertill, så wäl deraf att dessa redskap blifwit funna wid bräden af de fiskwatten, hwari de blifwit begagnade, som utaf den stora likhet de ega med de metkrokar af musselskal, som ännu begagnas af folk på samma låga grad af bildning.

Metsänket skulle naturligtwis äfwen, då man icke kande bruket af bly, wara af sten. De flesta äro aflångt runda och försedda kring midten med en skara, hwaruti snöret kunde bindas, eller genomborrade med hal för samma ändamål.

Fisket med harpun och äfwen metning förutsätter nödwändigheten af **båt** eller nagot annat medel att färdas på wattnet. Om urinwanarnes farkoster bestått af med widjor sammanfogade trästockar och sålunda warit ett slags flottar, eller om de begagnat sig af urhålkade trästammar, det kan swårligen med bestämdhet afgöras.

6. Wi finna häruti att wårt lands urinnewå-

nare warit fiskare. Att han äfwen warit jägare, se wi, om wi fortgå i hans bouppteckning.

Pilar af flera slag, **lansar** och **kastspjut** höra till denna afdelning af hans bohag. De äro tillwerkade så wäl af sten, som af ben. En mycket sällsynt pil är den så kallade fogelpilen. Den är af ben, från 6 ända till 10 tum lång och längs ena eller båda sidorna försedd med skarpa flintfäfwor. Dessa äro fästade medelst ett slags beck eller hartz, alldeles likt det, som utgör hufwudbeståndsdelen uti de så kallade pysslingebröden eller rökelsekakorna, hwilka hos oß finnas i jorden eller i torfmossarna. Antändt brinner det med stark låga och sprider en wälluktande rök. Pilen har fått sitt namn derutaf, att den ansetts hafwa warit begagnad endast till fogeljagt på watten, och en alldeles liknande pil begagnas ännu till samma ändamål af Grönländarne.

För kastning med lans och spjut begagnades sannolikt kastbräde. Wi skola snart finna ett bewis, som närmar denna sannolikhet till wißhet. Wi wilja nu omtala ett fynd, som ådagalägger icke blott flintlansens begagnande, utan äfwen den styrka, hwarmed urinwånaren förstod att kasta den. "Sommaren 1840" — berättar wår widtfrejdade landsman, Professor Nilsson — "upptogs i min närwaro ur en torfmosse i södra Skåne ett helt skelett af den jättelike wildoxen med platt panna (uroxen). Han hade ett eller två år före sin död blifwit träffad i ryggen af ett kastspjut, hwilket efter allt utseende warit skodt med en flintspets. Spjutkastet, som skett framifrån, antingen under det djuret rusat mot jägaren eller icke warseblifwit honom, har träffat benet och inträngt i en så spetsig winkel mot benets yta, att det syntes nästan obegripligt, att spjutspetsen kunnat intränga, hwilket warit rent omöjligt, om wapnet ej blifwit kastadt med förwånande fart och deßutom warit utmärkt skarpt. Det har gått genom törnutskottet af första ländkotan framifrån bakåt,

och inträngt i det andra, der det fastnat. Hålet, der det ingått, har blifwit rundadt, men på bakſidan, der det utgått, ser man af årets form, att wapnet warit hoptryckt, som en flintlans; af årret, der det inträngt i andra törnutskottet, ser man, att det warit spetsigt."

7. Det är naturligt, att wår urinwånare äfwen behöfde werktyg till handaslöjd. Så ofullkomliga wi än må tänka oß hans boning och hans båt eller öfwer hufwud allt det, hwartill träd blifwit anwändt, werktyg måste han hafwa egt för detsammas tillredande till afsedt ändamål, äfwen om han för deß fällande förstått att anwända eld.

Wi finna också en hel hop redskap af sten, som utan twifwel tillhört hans werkstad. Sådana äro **yxor, mejslar, hälmejslar, knifwar** och **hammare** af många handa former. Yxorna äro ofta så utomordentligt wäl slipade, att de kunna täfla med wåra yxor af stål. Yxan synes hafwa warit fastbunden wid en klyka i ändan af skaftet, som grep om henne wid midten.

Hälmejseln hade, som namnet antyder, urhålkad egg och kunde derföre begagnas som urhålkningswerktyg.

Ett slags redskap, som, till formen halfmånlika, på öfre kanten äro aflångt runda, men på den undre försedda med fina tänder, anser man hafwa warit begagnade så wäl till sågar, som till garfning af hudar. — Här bör nämnas en stenpjes, försedd med skafthål och liknande en klubba med fyra utspringande trubbiga spetsar. Den är mycket sällsynt, och man wet ej med bestämdhet, huruwida den warit begagnad till stridswapen eller till båtsänke.

8. Uppstår nu frågan, huru wår urinwånare tillwerkat dessa sina redskap. Af redskapen sjelfwa, hwilka äro dels blott tillslagna och tillknackade, dels slipade och borrade, finna wi, att han måste egt werktyg för så wäl tillknackning som slipning och borrning.

Stenar med olika urgröpningar för fingrarna hafwa

härtill blifwit begagnade och hafwa derföre fått namn af **knackstenar.** Sedan stenen, hwaraf werktyget skulle förfärdigas, först blifwit tillslagen med en sådan knackſten, slipades den mot en berghäll eller mot större klippblock, hwilka ännu här och der finnas, och äro urgröpta af slipningen, så att de likna hoar. Sådana har urinwånaren haft liggande uti eller wid sin koja, men mindre brynstenar funnas äfwen, likſom mindre knackstenar, hwilka han kunnat bära med sig på jagten, ifall hans wapen behöfde iståndsättas eller en förslöad egg slipas. Borret synes hafwa warit en drill, att döma af de fina parallela ringar, som finnas på hålets sidor i åtskilliga redskap, der hålet ej blifwit fullbordadt.

9. Ibland saker, som helt säkert hört till urinwånarnes klädedrägt eller till prydnad, har man funnit **knappar** af olika former, genomborrade och stundom ganska wäl arbetade af sten och bernsten. Af syredskap har man funnit **nålar** af ben och **prylar,** små **brynstenar,** försedda med hål att kunna bäras fastbundna med en rem wid lifwet, samt ett slags redskap af ett par tums längd, hwilket kunnat brukas till att skära eller hugga hål för prylen.

Kläderna förfärdigades af de djurs hudar, som jagten förskaffade dem. Att de warit tillskurna och sydda likſom Eſkimåernas och Lapparnas, kan slutas af de knappar och de syredskap, som bland deras qwarlåtenskap blifwit funna. Männerna buro sannolikt kring lifwet en gördel, hwarwid i en rem woro fästade knackstenen och andra saker, som för jagten eller fisket woro nödwändiga. Qwinnornas prydnader bestodo mest i halsband af bernstensperlor, hwilka understundom woro efterbildningar i smått af deras redskap och wapen. Man har äfwen hittat perlor af bränd lera, äfwensom glasperlor af en rå form, hwilka de säkert fått genom byte från ett främmande folk. Man har funnit skeletter med sådana perlor kring halsbenet.

10. Deras lefnadssätt war således fiskarens och

jägarens. Det på jagten fälda djuret sönderskars med knifwar och kokades. Man har funnit lerkärl med sot på undre sidan. Dessa woro af bränd lera, ofta utsirade med ingröpta figurer, och begagnades så wäl till fat och dryckeskäril, som till grytor.

Att åtskilliga husdjur icke warit för stenålderns folk, åtminstone under den senare delen af detta tidskifte, alldeles obekanta, hafwa åtskilliga fynd i Westergötlands gånggrifter gifwit wid handen, enär man i dem funnit ben af nötkreatur, häst, får och swin. Huruwida de äfwen, såsom stenålderns folk i andra trakter af Europa, idkat åkerbruk, waktadt ofullkomligheten af sina redskap, är ännu owißt.

Intet tecken till skriftspråk har man funnit hos dem.

Någon bestämd föreställning om stenåldersfolkets bostäder i wårt land lemna icke fynden. Antagligen hafwa till sådana anwändts klipphålor, bristfälligt hopfogade trähyddor eller tält af hudar. Möjligen äro äfwen att såsom bostäder anse åtskilliga minnesmärken, hwilka blifwit ansedda för gånggrifter.

Urfolkets byggnader skulle då ha liknat boningsrummen för de döda, således ha warit **gånghus,** öfwer hwilka en jordhög war uppkastad. Denna likhet mellan boningshus och grafwar bör ej förefalla oß underlig, om wi besinna den låga bildningsgraden hos detta folk. Begreppet om odödlighet fans, men förwirradt och dunkelt. Man trodde, att lifwet efter döden war en fortsättning af lifwet på jorden. Derför sattes den döde i sin grafkammare, omgifwen af de redskap och wapen, som woro honom nödwändigaſt. — Det är äfwenledes sannolikt, genom jemförelse med andra folk af samma bildningsgrad, att de anwändt mycket mer både omsorg och möda på sina boningar efter döden, än på dem, de begagnade under lifwet. Derför finner man så få af de senare, eller har man hittills förbisett dem. — Taket i grafwen utgjordes af stora stenhällar, som hafwa trotsat under årtusenden tidens magt. Taket

på boningshusen utgjordes troligen (förhållandet är åtminstone detsamma ännu hos Grönländaren) af träd, några stockar lagda twäröfwer, samt ofwanpå dem ris och qwistar och slutligen den mylla och torf, hwaraf högen bildades. Dessa tak hafwa under tidens lopp förmultnat och brustit och stugans fidostenar skjutit upp i dagen öfwer högen.

11. Dessa minnesmärken träffas nästan alltid wid brädden af ett watten, wid hafsstranden och i närheten af sådana ställen, der en ström eller insjö är eller warit. Wi se derutaf, hwarest uriuwånarne företrädeswis uppslagit sina bopålar, nämligen der ett fiskrikt watten och en willebrädsfull skog lemnat dem medel till uppehälle och kläder, utefter Sweriges kustland från Bleking ända upp i Norge.

Tidpunkten **när** eller sättet **huru** de inkommo i landet kan naturligtwis icke bestämmas. Som säkert kan antagas, att de funnos här i landet för minst 3000 år sedan. Att södra Swerige mycket länge warit deras uppehållsort och warit tätast bebygdt under stenåldern, kan man sluta af åtskilliga flintwapen. "Man wet" — säger Professor Nilsson — "att då sönderslagen flinta kommer att ligga öppen för luftens omwerlingar, solsken, regn, snö, frost, hetta o. s. w., så wittrar den småningom på ytan, och denna blir derigenom först gråblå, derefter mer och mer hwit samt slutligen kritlik och så lös, att den lätt rifwes af jern. Jag har i min samling åtskilliga yxor, spjut, mejslar, som påtagligt blifwit slagna af swart flinta och som genom wittring blifwit mer eller mindre kritlika, så att de lätt rifwas af nageln. Huru lång tid, som åtgår till sådan genomgripande förwittring, är wäl omöjligt att bestämma, isynnerhet som wittringen måste ske mycket olika på likaläng tid under olika förhållanden; men sannolikt är, att, under hwad förhållande som helst, dertill åtgår en mycket lång tid." — En lansspets, som finnes i den nämnde författarens samling af fornsa-

ker, "wisar en stor del af ytan wittrad, en annan del helt frisk. Betraktar man den nogare, ser man lätt, att den wittrade delen wisar en tillslagen lansyta och tillkännager, att den fordom warit en lans, som blifwit borttappad eller eljest bortkastad (kanske på jagten fastnad i något större djur) och under **en lång tid** kommit att ligga obegagnad, hwarunder den blifwit öfwerdragen af en hwitaktig wittrad yta. Derefter har den blifwit upptagen och medelst tillskärpning af eggarna åter blifwit satt i brukbart skick. Dessa jemförelsewis wa tillskärpningsytor förete intet spår af wittring; de äro dock åtminstone 2000 år gamla, ty senare har wißt ingen i Swerige brukat lans af flinta. Men äro dessa ännu friska, owittrade eggytor minst 2000 år gamla, huru gamla äro då de wida äldre, starkt wittrade slagytorna?" —

Wi hafwa auförst ofwanstående som ett bewis så wäl för dessa wapens ålder, som för att wisa, det uriuwånaren ej lät sina redskap och wapen handlöst förkomma. Flintan, den stenart, som företrädeswis begagnades, förekommer i större mängd i Skåne, och till och med endast i södra Skåne. Men nu träffas flintredskap nästan i alla Sweriges landskap, hwaraf wi kunna sluta, att byteshandel egt rum de wilda stammarne emellan, ehuru äfwen wapen och redskap af lösare stenarter funnits i sådana trakter, der ej flinta förekommer. Det är emellertid naturligt, att, då flintan i sådana trakter måste wara ganska dyrbar (den föredrogs framför andra stenarter för sin lätta klyfbarhet och för sin förmåga att motstå tidens werkan), man skulle söka draga all möjlig fördel af de flintwapen man egde, så att, om ett redskap blef genom någon tillfällighet obrukbart för ett wißt ändamål, man gaf det den form det tillät, hellre än att bortkasta det. Också finner man ganska många af dessa redskap, hwilka tydligen wisa, att de ursprungligen warit ämnade till

något helt annat än det, hwartill de senast blefwo omgjorda.

12. Wi hafwa fökt med ledning af de minnesmärken, den nordiske wilden lemnat efter sig, teckna hans lif. Några sagor eller sägner efter honom, ega wi icke. De, som hafwa ansetts handla **om** honom, tillhöra senare tider. Han förekommer deruti såsom ett föremål för "menniskornas" hat och förföljelse, sjelf bärande för dem den högsta rädsla. Dwerg benämnes han i dessa sagor, och dwergarna woro, heter det, ett konstfärdigt slägte, som bodde i bergen eller i jordkulor. Mången bonde har, då han gått hem sent om natten, hört — förmäla sagor eller saguförändringar från en tid ännu närmare wår — hört, huru "pyßlingen" talat i högen och sett rök stiga upp derifrån.

---

13. **Bronsåldern,** eller den tid då wapen och redskap förfärdigades af brons — en blandning af koppar och tenn — och då utom bronsen endast en metall, guldet, war känd, har likfsom stenåldern efterlemnat minnesmärken icke endast i wårt fäderneland och i Norden, utan äfwen öfwer en stor del af den kända werlden. Åtskilliga af forntidens folk i mindre Asien lefde ännu under den tid, om hwilken deras äldsta sagor förtälja, i en öfwergångsperiod mellan brons- och jernålder, och Mexikos befolkning i mellersta Amerika lefde ännu på 1500:talet, då Europeer först lade detta land under sitt wälde, i fullkomlig obekantskap med jernets bruk, under det att de med redskap och wapen af brons uppnått en jemförelsewis hög grad af odling. I Swerige synes denna tid hafwa omfattat årtusendet närmast före Christi födelse.

Till hwilken folkstam det folk hört, som bebygde wårt land under bronsåldern, är icke med wißhet

kändt. Att det utifrån, förmodligen från Östern, hit inwandrat, medförande kännedomen af denna metalls anwändning och en ganska stor fickligket i deß bearbetning, är sannolikt. I allmänhet har man ur fynden från denna tid kunnat draga den slutsats, att de med största konstfärdighet och i den renaste smak arbetade wapen och redskap af brons tillhöra en äldre tidrymd, än de, som röja en mindre fickligket och skönhetssinne. Detta synes bestyrka antagandet, att dessa äldsta former ursprunglingen blifwit införda från andra länder med en rikare odling och större naturliga tillgångar än det aflägsna Norden. Under bronsålderns widare utweckling i wårt land, och sedan inflytelserna från andra länder upphört, förändrades smaken och förswann småningom det fina sinnet för formernas regelbundenhet och prydlighet, äfwen om en ganska stor arbetsfickligket dröjde qwar.

Huruwida bronsålderns första uppträdande i Swerige warit förenadt med någon **större** inwandring af en främmande folkstam, eller om denna skett småningom genom inflyttning af nybyggare, hwilka efter hand utbredt kunskapen om metallers anwändning, kan ej heller med säkerhet uppgifwas. Inga skriftliga minnesmärken från denna aflägsna tid finnas i behåll, och fynden från bronsåldern i wårt land förete i wiß mon sådana olikheter med fynd från samma odlingsståndpunkt i andra länder, att man ännu icke lyckats upptäcka någon werldstrakt, från hwilken dessa inwånare med säkerhet kunna antagas hafwa utgått, medförande dessa wäl arbetade redskap, eller någon wäg, som de kunna anses hafwa wandrat.

14. Att dessa främlingar från fjerran länder, hwilka wid sin ankomst till Norden funno före sig en i odling wida underlägsen folkstam, som ännu stod qwar på wildens ståndpunkt, inom kort skulle blifwa densamma öfwermäktiga, ligger i sakens natur. Huruwida bronsåldersfolket fattat fast fot såsom fredliga ny-

byggare, hwilka med landets urſprungliga innebyggare idkat byteshandel och förſt ſmåningom intagit den ſtällning af öfwerläggſenhet, hwartill deras högre odling berättigade dem; eller om deras förſta beröring med ſtenåldern folk warit utmärkta af ſtrider, genom hwilka urinwånarne med wåld blifwit tillbakaträngda och underkufwade, måſte naturligtwis lemnas oafgjordt. Ett märkwärdigt fynd ſynes likwäl antyda, att åtminſtone någon gång blodiga ſtrider förefallit mellan ſönerna af deſſa båda folkſtammar.

Wi låna berättelſen äfwen om detta fynd af den ſkarpſinnige och ſnillrike man, ſom wi i förſta rummet hafwa att tacka för den kännedom, wi ega om wåra förhiſtoriſka tider, nämligen Profeſſor S. Nilſſon.

"Dåktadt mer än två årtuſenden förſwunnit" — ſäger, han — "ſedan deſſa händelſer tilldragit ſig, är jag dock i tillfälle att framhafwa ett om dem talande åſyna wittne. Ej långt från nuwarande kyrkobyn Tygelſjö af Oxie härad (i Skåne) finnes en ſlät, något höjd plan, der egaren under 20 års tid tagit grus för wäglagning. Man har der ofta träffat ſkeletter af menniſkor och tillſammans har man uppgräft omkring 50. Hwarje ſkelett ligger omgärdadt af en ſtenram, ett begrafningsſätt, ſom endaſt träffas hos det folk, hwilket nyttjat kopparwapen, aldrig hos det, ſom begagnat ſtenredſkap. Bland deſſa ſkeletter har man funnit ett, kring hwars armpipor ſulto ſpiralringar af brons. Hufwudſkallarne hos deſſa ſkeletter wiſa deßutom äfwen, att de tillhört en helt annan folkſtam än de hufwudſkallar, ſom förekomma i **gånggrifterna** med ſtenwerktyg. Hos ett af deſſa i en ſtenram liggande ſkeletter war hufwudſkålen genomborrad med en kaſtpil, ſom ſatt ſå faſt, att den ej utan wåld kunde löſryckas. Denna kaſtpils eller kaſtſpjuts ſpets är gjord af taggen af ett elghorn, och har ſåledes ganſka beſtämdt tillhört den urälſta wilda ſtammen; detta ſamma bekräftas äfwen deraf, att wid

ett af liken fans en bruten kaſtſpjutſpets af flinta och hwarmed det utan allt twifwel blifwit dödadt."

På ett annat ſtälle fäges om ſamma fynd:

"Denna kaſtpil, ſom inſtörtat i wenſtra hjeßbenet, hade inträngt wid paß 5 tum i hufwudſkålen, der den ſatt ſå faſt, att den ej utan wåld kunde utryckas, och hade der bildat ett rundt hål, alldeles ſådant, ſom om det blifwit gjordt af en med ſkarpladdadt eldgewär ſkjuten kula. Den omſtändighet, att benet icke ſpräckts eller ſplittrats, bewiſar, att pilen blifwit **kaſtad** med utomordentlig fart, och icke genom handen på nära håll inſtött; ty i ſenare fallet ſkulle benet owilkorligt hafwa ſpräckts. Det måſte förwåna hwar och en, att en benſpets kunnat likſom en kula tränga genom ett annat ben och deri bilda ett rundt hål, utan att det genomborrade benet ens blifwit ſpräckt. Man ſkulle häraf kunna förmoda, att wilden härſtädes förſtått ſamma konſt, ſom Eſkimåen i Grönland, att öka kaſtpilens fart medelſt ett **kaſtbräde,** längs hwilket kaſtpilens ſkaft ligger i en ränna och qwarhålles deri genom en ſnedſtående tapp, tills det fått full fart, då det framſtörtar och kaſtbrädet behålles i handen. — Af det ſätt hwarpå denna ſpjutſpets helt wißt warit faſtbunden wid ſkaftet, kunna wi lätt förklara, huru den kunnat faſtſitta alldeles hel i hufwudſkålen. Nämligen genom den törn, ſom det flygande wapnet tog, då ſpetſen faſtnade, måſte ſkaftet bräckas, der det war ſwagaſt, och ſåledes juſt der det med en tunn del war faſtſurradt wid benſpetſen."

Wi tillägga här författarens ſluttanke om fyndet.

"Således hafwa wi här för wåra ögon **lik** af **en** menniſkoſtam och **wapen,** hwarmed de blifwit dödade, tillhöriga en annan; och ſåledes hafwa wi här det meſt påtagliga bewis på en af de blodiga ſtrider, hwilka förefölło mellan landets wilda innebyggare och de koloniſter, ſom hit inflyttat. Det är nämligen påtagligt, att ett ſamhälle af koloniſter blifwit öfwer-

fallet af **en trupp wildar, hwilka dödat ett större** eller mindre antal, hwareſter de dragit ſig tillbaka och låtit de qwarlefwande begrafwa ſina döda efter ſina egna bruk. Wildarnas krig beſtå fällan i öppen fejd; lömſkt ſmyga de ſig på ſin fiende då han ſofwer, och mörda allt, hwad de öfwerkomma. Att det äfwen ſå tillgått wid nu ifrågawarande tillfälle, kan ſlutas af den riktning, hwari benpilen inträngt i hufwudet. Mannen, ſom dermed blifwit dödad, har påtagligt warit liggande, då han anfölls."

15. Bronsåldern utbredning inom Swerige inſkränkte ſig till deß ſydligare delar. De trakter, ſom, efter hwad fynden antyda, under bronsåldern warit tätaſt bebygda, äro Skåne och Bohuslän. Dock har man ändå upp mot Dalelfwen funnit föremål från bronsåldern, men i hela Norrland endaſt träffat ſå ytterſt få bronsſaker från denna period, att de måſte anſes af en tillfällighet hafwa blifwit ditförda, och ej kunna betraktas ſåſom qwarlefwor af ett der boſatt bronsåldersfolk. I allmänhet war det kuſtländerna ſom blefwo tidigaſt och tätaſt bebygda, och de wigtigaſte minnesmärken, ſom från denna tid funnas bewarade, antyda äfwen, att bronsåldersfolket warit ett ſjöfarande folk.

16. Deſſa minnesmärken, hwilka ſenare tiders noggranna underſökningar utwiſat ſåſom tillhörande bronsåldern, äro de ſ. k. **hällriſtningarne,** ett ſlags bildſkrift, ſom anwändes i ſaknad af bokſtafsſkrift. De förekomma talrikaſt inom ett af Sweriges på bronsåldersfynd rikaſte landſkap, nämligen Bohuslän. Äfwen i Skåne hafwa åtſkilliga hällriſtningar blifwit funna, hwilka likaledes äro att hänföra till bronsåldern. — Deſſa minnesmärken lemna en icke owäſentlig ledning för bedömandet af den odlingsgrad, på hwilken bronsåldersfolket befann ſig. En hällriſtning i Bohuslän t. ex. föreſtäller en man, ſom ſyr en plog, förſpänd med twenne dragare; och lemnar

ſålunda ett otwetydigt bewis att åkerbruk under denna tid war kändt i Norden. Andra hällriſtningar lemna afbildningar af ſjöſtrider och farkoſter, af hwilka man kan bilda ſig en föreſtällning om de fartyg, med hwilka detta folk gjorde ſina ſjöreſor. En af de märkwärdigaſte af deſſa bilder från ett längeſedan förſwunnet folks lif — det ſ. k. Kiwiks-monumentet i Skåne — har anſetts föreſtälla en högtidlig offerfeſt, och lemnar, om detta antagande är riktigt, ſålunda ett af de äldſta exemplen af religiöſa ſeder och bruk i Norden. De afbildningar af wapen och redſkap, ſom på deſſa hällar finnas inriſtade, äro äfwen af förſta wigt för närmare kännedom om bronsåldern folk.

17. Redſkap, ſom wiſa, att detta folk idkat åkerbruk, äro **ſkäror** och **jordhackor** af brons. Betydligt lärer wäl detta åkerbruk icke warit, i anſeende till den metalls dyrbarhet, af hwilken redſkapen woro förfärdigade. De oftaſt förekommande werktygen äro yxor och mejslar, dels affedda att inſtickas i ett klufwet ſkaft (ſ. k. **pälſtafwar** eller **ſkaftcelter),** dels förſedda med en urhålkning, i hwilken ſkaftet war inſtucket (ſ. k. **hälcelter.**)

Någon kännedom om läkekonſten ſynes de hafwa egt. Man har funnit i en graf-urna en lancettſpets, ſom utan twifwel begagnats till åderlåtning, och i en graf i Danmark har man funnit ett ſkelett, hwars alla omgifwande redſkap tydligen utwiſa, att den döde warit en läkare eller qwackſalware.

De kände widare icke blott konſten att ſmälta och ſmida, men äfwen att ſammanſmälta koppar och tenn och ſålunda åſtadkomma en blandning, ſom kunde härdas till eggwerktyg. Att åtminſtone en ſtor del af bronsåldersfolkets redſkap warit tillwerkade här i Swerige, bewiſas deraf, att man anträffat åtſkilliga formar för gjutning af yxor, knifwar, m, m., äfwenſom åtſkilliga ſamlingar af ſönderbrutna och till nedſmältning beſtämda bronsſaker, bronstackor, o. ſ. w.

Äfwen konsten att förgylla eller belägga med tunn guldplåt förstodo de, och må slutligen anmärkas, att deras wapen och redskap ofta ega den mest smakfulla form och äro försedda med de prydligaste inristade figurer och sirater.

18. Deras **wapen** utgjordes af **wärja, dolk, stridsklubba, lans** och **sköld.**

Skölden war deras enda förswarswapen. Den war rund med en större buckla i midten och smärre deromkring. Stundom har man funnit sköldplåtar af brons af ett synnerligen smakfullt och prydligt arbete. Harnesk egde de icke.

Äfwen **stridsluxarna,** som woro stora och krumma, böra ej förgätas. De äro ibland de skönaste fornlemningarna från detta folk, men äro i wårt land mycket sällsynta.

19. Bland **smycken** och **prydnader** må nämnas: de smakfulla **pannsmyckena (diademer)** af olika form, **ringar,** dels affedda att bäras om halsen, dels wridna i snäckform (spiralringar), som troligen burits kring armen, **breda armband, örringar, hårnålar,** widare **kammar** och ett slags hårprydnader af trattlik form, som fått namn af "tutuler"; **fingerringar, spännen** och **fragknappar,** samt slutligen — något som äfwenledes talar om en wiß förfining i lefnadsfeder — **rakknifwar,** hwilka hafwa i det närmaste samma form, som nutidens, och af hwilka några funnits med ganska skarp egg.

Många af dessa prydnader äro af massivt guld, några förgyllda. Men bronsen sjelf har ännu, om den skuras och putsas, i det närmaste guldglans.

Man finner någon gång liken swepta i **ullkappor.** Skelettet efter den ofwannämnde läkaren låg på en sådan af 8 alnars längd.

Om deras boningshus känner man intet.

20. Det torde slutligen böra nämnas, att alla

redskap och prydnader af brons, hwilka anträffas bland fynd af fornsaker, ingalunda äro att hänföra till bronsåldern. Äfwen under den närmast följande perioden, jernåldern, anwändes ofta bronsen, företrädeswis till prydnader, beslag o. s. w. Dessa bronsföremål från en senare tid skilja sig från bronsåldersfynden dels genom en olika sammansättning af metallen, dels genom en helt annan smak i utförandet. Bronsåldersakerna utmärka sig för wida enklare och regelbundnare former, än bronsföremålen från jernåldern.

21. Med afseende på bronsåldersfolkets sätt att **jorda sina döda** har man iakttagit wissa olikheter under olika perioder af denna tidrymd. Under den äldre af dem, hwilken, såsom ofwan (sid. 13) är nämndt, utmärker sig för en större fickhet i bronsens bearbetning och en renare smak i afseende på deß utsmyckning, plägade man begrafwa liken obrända, dels i kistor af flata stenhällar, dels i urhålkade trädstammar, öfwer hwilka wanligen uppkastades en hög af sand och jord eller af kullerstenar **(stenkummel).** Under bronsålderns senare afdelning plägade man bränna liken och hopsamla askan af benen i små lerkärl **(urnor),** hwilka stundom finnas omgifna af smärre stenkistor, stundom nedsattes utan något sådant skyddande omhölje. Ofta anwändes samma grafhög till begrafningsplats för flera olika personer och under längre tid. Så finner man t. ex. i samma grafhög tillsammans, icke allenast stenkistor från bronsålderns äldre och yngre afdelningar, med obrända och brända lik, (hwarwid de förstnämnda alltid befinna sig i ett djupare lager än de sistnämnda), utan äfwen stenåldersgrafwar på högens botten. Ofta kan sålunda mellan jordandet af de döda, som hwila i de olika grafwarne i en ättehög, ligga en tidrymd af många århundraden. Swårigheter att med ofullkomliga redskap uppkasta dessa minnesmärken öfwer de döda torde wara en tillräcklig förklaring, hwarföre ett senare slägte stundom föredrog

att begagna den begrafningsplats, som det redan fann före sig, för att med möda uppkasta en ny grafhög.

Wanligtwis äro grafhögarne från bronsåldern uppförda på högt belägna platser med en fri utsigt öfwer hafwet, och förekomma ofta i stora samlingar bredwid hwarandra, sålunda i sin mon bärande witne om befolkningens talrikhet i wissa bygder.

---

22. Med **jernåldern** närmar man sig den historiska tiden. Man är ej längre uteslutande inskränkt till de nödtorftiga upplysningar, som fynden i grafwarne lemna; tidpunkten, till hwilken hwarje särskildt fynd kan hänföras, låter under denna tid med större säkerhet bestämma sig, än under sten- och bronsåldern; man kan påwisa bestämda inflytelser af andra folk, hwilkas historia går längre tillbaka i tiden än wår; och man behöfwer slutligen ej wara owiß, hwilken folkstam det folk tillhörde, som under jernåldern bebygde wårt fädernesland. Det framgår af de noggranna undersökningar af fornfynd från denna tid, som af swenska wetenskapsmän blifwit anstälda, att det eller de folk, som lemnat jernålderns minnesmärken efter sig, tillhört den stora germaniska folkstam, till hwilken äfwen de nu lefwande skandinaviska folken och tyskarne höra. Det är sålunda wåra **fäder,** som lemnat oß dessa minnesmärken från en tid, om hwilken wåra häfder hafwa föga att med wißhet förtälja. Så mycket wigtigare äro då de upplysningar om deras lefnadssätt och odling, som fornforskningen kan lemna.

23. Jernåldern eller den del af Sweriges hedniska tid, då jernets bruk war kändt, omfattar det första årtusendet efter Kristi födelse. Öfwer den senare delen af denna tid sprida de gamla nordiska sagorna ett ofärkert ljus. Af fornlemningarne från

denna tid i förening med de antydningar, som sagorna lemna, kan man emellertid bilda sig en någorlunda tydlig föreställning om jernåldersfolkets odling, seder och bruk. Innan wi öfwergå till de berättelser ur de gamla Nordbornas lif, som de nordiska sagorna lemnat oß i arf, wilja wi här i korthet omnämna några af de wigtigaste slutsatser, som blifwit dragna af de fornfynd, som tillhöra denna tidsålder.

Det wisar sig af dem alla, att jernålderns folk i Norden hunnit en odlingsgrad, wida öfwerlägsen så wäl brons- som stenålderns. Det war icke längre wildar, som lefde af jagt och fiske, eller ett folk med ofullkomliga redskap af en otjenlig metall, utan bestämda inflytelser från andra länder, som bebygde wårt land. På handelns fredliga wäg och genom wikingatågen stodo jernålderns swenskar i liflig förbindelse med sydligare länder, med en äldre och rikare kultur än Nordens. Talrika fynd wisa, att inflytandet från den odling, som det gamla Rom genom sitt werldsomfattande wälde blifwit störtadt, stått i likliga förbindelser, dels med det Byzantinska kejsardömet, dels med andra folk i den aflägsna östern.

24. Det är företrädeswis genom de talrika fynden af **mynt** från främmande länder, som man kunnat draga dessa slutsatser och med någon sannolikhet bestämma, till hwilken tidpunkt de flesta af jernålderns fornsaker böra hänföras. Man har i sjelfwa werket på grund af myntfynden kunnat indela jernåldern i Sverige i tre perioder. Den första af dessa, den s. k. **äldre jernåldern,** omfattande tiden från Kristi födelse till omkring 450, utmärker sig för det direkta inflytande från den romerska odlingen, som röjes i

de flesta af fynden från denna tid. Talrika mynt från den romerska kejsartiden — till större delen funna i södra delarne af Sverige —, konstföremål af tydligen romerskt arbete, och redskap, i hvars utsmyckning röja sig spåren af den romerska smak- och konstriktningen, göra detta påtagligt. Några fynd från Danmark, hvilket land rönt samma allmänna inflytelser i detta afseende som det närbelägna Sydsverige, hafwa blifwit anträffade i ett synnerligen wäl bewaradt skick, och lemna wigtiga bidrag till kännedomen om den odlingsgrad, på hwilken den folkstam befann sig, som i Norden först införde jernets bruk. Jemte praktfullt arbetade wapen, såsom swärd, spjut, pilar, ringbrynjor, hjelmar, sköldar m. m., — har man funnit klädedrägter i fullständigt behåll, en mängd smycken af guld, brons, bernsten m. m., hwilket allt antyder en ganska hög utweckling af konstfärdighet och bildning. — Att jernåldern första uppträdande i Norden warit förenadt med en inwandring söderifrån, låter sig knappast betwifla. Nya former och en ny smak i redskap och wapen, det första uppträdandet af bokstafskriften (runorna), det tydliga inflytandet af romersk kultur, utgöra bewis för att jernåldern ej i wårt land utwecklat sig direkt ur bronsåldern, hwilket äfwen bestyrkes deraf, att fornfynd från jern- och bronsåldern nästan aldrig finnas tillsammans.

En senare period af jernåldern, som upptager **midten** af denna stora tidrymd (450—700) utmärkes isynnerhet af den stora rikedom på östromerska eller byzantinska guldmynt och smycken af guld, som den efterlemnat. Hit höra ock de s. k. **brakteaterna,** smycken af guld, liknande mynt och medaljer, och ursprungligen utgörande barbariska afbildningar af romerska mynt. Stundom anträffas hela skatter af guld, och många af de praktfulla guldsmyckena äro arbetade med en stor konstfärdighet. Man har förklarat dessa rikedomar såsom härledande sig från den skatt, som de

byzantinska kejsarne erlade till Gotarne wid Donau, de gamla nordbornas stamförwandter, med hwilka de stodo i liflig beröring. Inflytelsen af den romerska smaken i utförandet har under denna tid småningom upphört; i stället utbildar sig den egendomliga nordiska stil, som sedermera under jernålderns sista del, den **yngre jernåldern,** uppträder i hela sin rikedom och praktfullhet.

Denna sistnämnda period sammanfaller med den s. k. wikingatiden, då djerfwa seglare från Norden drogo ut på härnadståg öfwer hela Europa och förde hem med sig rika skatter såsom byte. Dels såsom sådant, dels såsom på handelns wäg införda, äro att anse de talrika mynt från Österlandet — arabiska mynt äro funna i Sverige till ett antal af 20,000 — dels från England och Tyskland, som blifwit anträffade i Sveriges jord. De tillhöra alla 9—11:te århundradena och witna ännu om wikingarnes utsträckta förbindelser med Europas öfriga länder.

Men samtidigt med att wikingarne hemförde skatter och emottogo intryck af andra länders odling, utwecklade sig i Norden ett sjelfständigt nationelt lif. Om detta förtälja sagorna; de minnesmärken af de gamla Nordbornas egendomliga seder och bruk, deras smak och konstfärdighet, som fornlemningarne erbjuda, äro icke heller få. Särskildt förtjenar nämnas såsom för dem egendomlig den sjelfständiga stil i utsmyckning af prydnader och wapen m. m., som ensamt i Norden utbildat sig. De inwecklade slingerstrater, (d. s. k. drakslingorna, ofta försedda med drak- eller ormhufwuden), som pryda många runstenar och smycken af guld, silfwer och brons samt redskap och wapen, äro ofta lysande bewis på wåra förfäders konstfärdighet och flit, och måste wäcka förwåning äfwen hos dem, som tillhöra en tid, hwars konstflit eger wida rikare hjelpmedel för sin utweckling. Äfwen andra fynd utwisa, att de husliga slöjderna höllos i ära, och åkerbruk och

boskapsskötsel ifrigt idkades; den fredliga handeln med främmande länder gick sida wid sida af de härjande wikingatågen. Det gamla Swithiods innebyggare slöto sig tillsammans i ordnade samhällen, och under denna tid timade de särskilda landskapens förening till ett rike.

25. Minnesmärken från jernåldern, ur hwilka många wigtiga upplysningar blifwit hemtade, äro äfwen de **grafwar** från denna tid, hwarpå isynnerhet wissa delar af wårt land äro rika.

Det mellersta Sverige, men isynnerhet länderna omkring Mälaren, äro uppfylda af grafhögar från denna tidrymd till en så otrolig mängd, att de blifwit kallade ett "grafwarnas land".

Men högarne ensamt äro icke wåra fäders hwilokamrar. En mängd **stensättningar** af alla möjliga former äro äfwen sannolikt grafwar. Egendomliga för fädrens högar äro de ofta flere alnar höga stenar, som finnas resta öfwerst på flere af dem. Dessa stenar kallas **bautastenar,** eller, då runor äro derinristade, **runstenar.**

Seden att bränna de döda på bål synes under hela jernåldern ha werlat med den att begrafwa de döda obrända och lägga dem i stora kistor af sten, och mot slutet af hednatiden byggdes någon gång ordentliga kamrar af timmer, eller till och med murades med sten och kalk inuti högarne. Stundom nedsattes den döde med sina dyrbarheter, husdjur o. s. w. i grafwen.

Askan och benen efter den döde hopsamlades i ett kärl, som dock ingalunda synes hafwa behöft wara af någon bestämd form, och kärlet sattes på samma ställe, der bålet stått. Omkring denna askurna ställdes stora stenar med en häll ofwanpå, för att förwara urnan, ytterligare sammanfördes något sten deromkring, och öfwer detta lilla stenröse reste sig sedan sjelfwa högen. Till högens stärkande och för att hindra den

från att rasa ned, sattes någon gång större stenar inuti denssamma omkring stenröset, och rundt kring högens fot en rad af stenar, som fått namn af **fotkedja.** — De wigtigaste grafminnesmärken från denna tid äro dock de med runor ristade stenar, som restes till minne af bortgångne män. Inskrifterna på dessa märkwärdiga minnesmärken äro wanligen helt korta; oftast upplysa de endast om namnet på den höglagde och på den, som öfwer honom rest stenen, stundom äfwen på den "runmästare", som huggit inskriften, samt innehålla någon uppgift till den dödes pris, om hans dödssätt o. s. w.

26. Särskild wigt förtjena de runskrifter, som blifwit till oss bewarade, derföre att de säkrare än några andra fornlemningar kunna gifwa oss swar på frågan: hwilken folkstam tillhörde inwånarne i Norden under jernåldern? Runskriften uppträder redan under jernålderns tidigaste period, och förekommer bland de äldsta jernåldersfynden. Af det forngermaniska språk, på hwilket dessa inskrifter äro affattade, kan man med wisshet sluta, att den äldre jernålderns folk tillhört den germaniska stammen, som wid samma tid först börjar uppträda i historien. — De wida talrikare prof af runskrift, som härröra från den yngre jernåldern, witna äfwen om germaniskt ursprung, men förete dock icke få olikheter med den äldre runskriften, så wäl med afseende på alfabet, som språk. Af denna olikhet har man dragit den slutsatsen, att dessa båda runskrifter, den äldre och den yngre, blifwit införda af skilda grenar af den germaniska stammen, hwilken under olika tider inflyttat. Den äldre runskriften (och i följd deraf den äldre jernåldern) skulle då, efter hwad man antagit, tillhöra det **söder ifrån** inwandrande folk, som först till Norden införde jernåldern, och den yngre runskriften (den yngre jernåldern) wara införd af en senare **öster ifrån** inwandrande stam. Från den sistnämnda skulle Swearne,

innebyggarne af Swealand, leda sitt ursprung, från den förra Götarne, hwilka gifwit sitt namn åt Sweriges södra landskap.

Tyst står högen wid sjöstrand, der männen honom öfwer bragdrik kämpe reste, och wind och hafswåg sjunga ännu, som de första aftonen sjöngo, sin djupa, mägtiga sång för den döde.

Men borta äro männen, som kunde tälja om hans färder öfwer hafwen, om hans mandomsrön i fjerran land.

Och borta är minnet.

Ingen, ingen tänker på, att äfwen han, den höglagde, haft sin lefnadssaga, och få äro de, som ens weta, när de se högen och höra den underliga sången från skog och sjö, att det är en graf de se, och att en af fädren hwilar i den.

Annorlunda war det fordom, då wandraren, om han på sin wäg kom förbi en sådan hög, fromt hwiskade ett: "sof i frid, o konung!"

Minnet är sin kos, men winningslystnaden och okynnet hafwa kommit i stället.

Derföre förswinner år efter år det ena minnesmärket efter det andra, och när ättehögarne wäl hunnit utföras till grusfyllnad på wägar och stigar, må wi wäl kunna i ordets egentliga mening säga, att wåra fötter trampa på fädernas grafwar.

Berättelser ur Sweriges Sagoålder.

5.

Öfwersigt af Hednatiden.

303. Wi hafwa nu skildrat de mest framstående händelserna och låtit på skådeplatsen uppträda de af sagorna hjertast framhållna personerna under den tid, som wi hafwa kallat den hedna.

Wi hafwa sett urinwånaren, den wilde Mongolen, undanträngas och utrotas af Kelter och Germaner; wi hafwa sett samhället uppspira ur dessa Germaners, Göters och Swears skötе, wi hafwa läst om deras gudar och om deras från gudarne härstammande konungar samt om det egendomliga krigar-lif, som alstrades och bibehölls af religion, lagar och folkanda.

Detta wikingalif, som i sjelfwa werket afslutar sagoperioden, enär det fortfar och, likfom nattkylan i soluppgången, snarare till- än aftager, då christendomens morgonwäkt sjunges i nordanlanden, — detta wikingalif måste wi ännu i sina följder betrakta.

Häfderna tala nämligen om ett **norrmannisкt England,** ett **norrmannisкt Italien,** och slå wi upp kartan öfwer Europa, sådant det nu är, finna wi i nordwestra Frankrike ett land, som ännu den dag, i dag är, bär namnet **Normandie.** Dessa namn i werldshistorien och på werldskartan stå icke utan betydelse, och det samband med norden, som de antyda, ega sin motswarande werklighet.

304. **Norrmän** kallades de tre nordiska rikenas inwånare i allmänhet af det södra och westra Europa, i England företrädeswis **Danskar;** men wi få derför med dessa namn icke tänka oss uteslutande Danskar eller Norrmän.

Norrmannatågens ström kastade en wåg öfwer Nordwestra Frankrike; — det blef normandie.

Gånge-Rolf het en myndig man och wäldig wiking från Norge. Han lefde på Harald Hårfagers tid, och då denne konung samlade Norges skilda delar till ett helt, nödgades mången att lemna sina fäders land, då han icke wille underkasta sig "enwäldskonungen". Till deras antal hörde Gånge-Rolf. Sitt tillnamn hade han fått af sin owanligt stora kroppsbyggnad. Det fans ingen häst så stor och stark, att han kunde bära Rolf. Derför måste han beständigt gå till fots, och deraf namnet gånge-Rolf. Han hade från sin ungdom legat i wiking, hade frimilligt slutit sig till Harald Hårfager och derför åtnjutit hos honom mycken gunst. På engelska kusten gjorde han landgång och bröt segrande fram, men slöt ett nära förbund med konung **Alfred den store,** som då kämpade för sitt rikes bestånd mot andra nordmannahärar. På ön Walcheren[1]) fick Rolf röna bewiset på konung Alfreds trofasthet. Han blef, då han ämnade sig till Frankrike, stormdrifwen till denna ö, och dit skickade Alfred tolf skepp med säd, win, fläsk och bewäpnade män till Rolfs undsättning. **Raginer,** grefwe af Hennegau, kom sedan öborna till hjelp och angrep Rolf, men han blef slagen och tillfångatagen. Raginers hustru skickade bud till Rolf om lösen för sin man, och wille hon för honom lemna tolf fångar af Rolfs män. "Grefwen skall genast halshuggas" — skickade Rolf till swar — "om icke de tolf männen frigifwas och återsändas, jemte allt det silfwer och guld, som finnes i landet." Dessa wilkor fullgjordes med sådan noggrannhet, att icke ens hyrkor och kloster skonades. När detta kom till Rolf, lät han kalla den fångne Raginer inför sig och förebrådde honom att utan orsak hafwa angripit nordmännen. "Dock gifwer jag dig åter, ättstore och stridbare man, åt din hustru" — sade han — "och jag gifwer dig tillika hälften af

[1]) En ö utanför sydwestra kusten af det nuwarande Holland.

det guld och silfwer, hon och de förnämsta i landet skickat till lösen för dig."

Derpå lemnade Rolf Frisland och drog öfwer till England, att bistå konung Alfred, hwarom krönikorna tala. Efter åtskilliga härnadståg kom han åter till sitt fädernesland, men gjorde derwid på wikingased strandhugg i Wiken, och intet, icke hans moders böner, icke ens hans faders förtroliga förhållande till konungen, kunde förmå den stränge Harald Hårfager att upphäfwa den dom af landsflykt, hwartill han fälde Rolf.

Då styrde Rolf mot Frankrike, och efter en tids härjande der twangs (år 912) Frankrikes konung — det war Carl den stores sonsons son, **Carl den enfaldige** — att gifwa honom ett land till arf och eget, hwilket land fick efter hans nordmän namnet Normandie. Det berättas, att när Rolf med sina män kom inför den frankiske konungen, som i kretsen af alla sitt rikes mägtigaste och förnämsta män mottog den nordiske kämpen, gick ett sorl af beundran genom hans hof. En så wördnadsbjudande kämpagestalt, och dertill ett så manligt och skönt utseende hade man sällan sett. "En sådan man är wäl wärd ett stort hertigdöme!" — det war det allmänna talet. Det war sed wid mottagandet af ett län, att läntagaren kyste länsherren på foten. Man uppmanade nu Rolf dertill, men han sade: "aldrig böjer jag knä för någon, och icke heller kyssер jag någons fot!" — Då man emellertid ifrigt påyrkade uppfyllandet af detta bruk, befalde Rolf en af sina män att fullgöra, hwad man åstundade. Kämpen gick då fram emot kungen, fattade hans fot och lyfte den upp till sin mun, så att kungen föll baklänges, hwaröfwer stort löje uppstod.

Wid samma tillfälle blef Rolf döpt och fick i dopet namnet **Robert.** Han sick äfwen konungens dotter **Gisela** till äkta. Hans ätt regerade sedan länge i Normandie.

Wid Rolfs dop hade **Robert**, hertig af Francien och grefwe af Paris, stått fadder. Då denne Robert sedermera ämnade bekriga konung Carl, wille han winna Rolfs bistånd. "Säg din herre" — swarade Rolf hans sändebud — "att han handlar mot rättwisan; jag sätter mig icke emot; att han bekrigar konungen, om han dertill eger skäl, men att han will taga hans rike, dertill samtycker jag icke." — Sådant swar gaf den man, som någon tid förut låtit på torget halshugga twenne konungens sändebud, hwilka i hemlighet blifwit skickade till Gisela och hwilka han misstänkte wara spioner. Gisela dog af förskräckelse och sorg, konungen upptändes af wrede, de franska wasallerna förwånades, men ingen wågade höja swärdet mot den fruktade Rolf. —

305. Dessa norrmanner eller normander antogo snart franskt språk, ehuru många seder och bruk lefde qwar, som påminde om deras nordiska ursprung. Men å en annan sida utöfwade de det största inflytande på sitt nya fädernesland. Det sick af dem ny styrka, liksom ett nytt lif, och Frankrikes förnämsta adel berömde sig af att härstamma från normanderna. Äfwentyrslusten dref en af deras hertigar, **Wilhelm Eröfraren,** till England, hwilket land han lade under sitt wälde, medan en enskild mans, **Tancreds** af Hautwille, söner drogo föder ut till Italien och upprättade ett rike i södra delen af detta land.

306. Till nordmannatågen höra äfwen danskarnes tåg till England, hwilket rike Swen Twesskägg och hans son Knut den store intogo, medan åt en annan sida nordmän under namn af **Wareger** gingo till det nuwarande Ryssland och grundlade det riket, och skaror af krigare drogo föder ut allt intill "den stora staden" (**Miklagård**), som Konstantinopel kallades af nordbon. De tjenade der under namn af **wäringar** som den grekiske kejsarens legotrupper och stodo i det största anseende för sin tapperhet och duglighet.

307. **Island** är ett namn, som klingar högt i wåra sagor och är af den största betydelse för hela wår fornhistoria. Nästan allt, hwad wi känna om wåra fäder, deras land, deras religion, deras lagar, deras allmänna och enskilda lif hafwa wi fått från denna ö. Der lefde de gamla minnena från förgångna tider qwar i sagor och sånger, och der upptecknades de sedermera i skrift och hafwa sålunda kommit till oss.

Gardar Swafarsson war enligt några sagor den förste, som upptäckte och kringseglade Island. Han war till börden swensk. Hwälfningarna i norden, förnämligast de i Norge, då Harald Hårfager bröt under sig det landet, hade till följd, att ön inom kort blef bebygd, och redan efter sextio wintrar, säger **Are Frode,** war Island fullbygdt. I nära 400 år bibehöll ön sitt oberoende och war en tillflyktsort för många ansedda och mägtiga slägter, som ej kunde finna sig i att underkasta sig de enwäldskonungar, hwilka mot slutet af 800-talet uppstodo i de nordiska rikena. Här lefdes då på den aflägsna ön helt och hållet ett nordiskt lif, och skyddadt för de stormar, som öfwergingo moderländerna, "framställes för oss här af lifwet i norden liksom ett efterspel, som lifligt och fullständigt bringar deß bild till oss." Språket der är ännu i dag detsamma, som talades af wåra fäder, och på hwilket Snorre Sturlesson skref, "och ännu är läsning af de gamla sagorna, ofta ur wackra af bonden sjelf gjorda afskrifter, under den långa wintergwällen, hans och hans hushålls käraste ro."

Förbindelsen med moderlandet war dock icke helt och hållet afbruten. "Slägt- och landsmannakärlek och dertill flere af lifwets första behof — såsom säd och byggnadswirke — förmådde dem att åter möta det haf, som skilde deras ö från moderländerna." På hafwen swärmade de omkring, först som wikingar och, sedan christendomen kommit till dem och wikingatågen

upphört, som handelsmän, krigare och skalder. De nordiska konungarnes hof egde alltid någon isländsk skald; wi hafwa sett sådana så wäl i Norge, som i wårt land, och länge dröjde det, innan christendomen kunde förändra denna sed, liksom den aldrig kunde utmönstra de hedniska gudabilderna ur skaldernas sånger. "Wäl behagade skalden Odins wälde; men nu är jag twungen hata Friggas man; ty wi tjena Christ" — säger klagande **Hallfred Wandrådaskald,** som Olof Tryggwasson twingit till dopet. **Sturle Thordsson,** Snorre Sturlessons brorson, war den siste isländske skald i Swerige. Han diktade en sång till Birger jarls ära.

308. För öfrigt äro bland Islands män märkliga Sämunder, Are Frode och Snorre Sturlesson. De båda förstnämnde woro prester, och wi känna redan Sämunder (27) såsom den, hwilken i sin Edda har gifwit oß läran om wåra fäders gudar. Äfwen Snorre har skrifwit en Edda, men derjemte har han ordnat och låtit skrifwa **de Nordiska konungasagorna** eller **Heimskringla,** hwilket namn samlingen fått af första ordet i företalet.

Snorre Sturlesson war född 1178 af en slägt, som räknade sina anor så wäl från Ynglingaätten, som ifrån den Lodbrokska [1]), och Sämund war hans farfader, konung **Magnus Barfot** i Norge hans morfader. På sin tid war Snorre Islands wittraste, rikaste och mägtigaste man, och tog den lifligaste del i de strider, som då delade ön mägtige. Till **Alltinget,** den sammankomst der Islands allmänna ärenden afgjordes, kom han ofta i spetsen för 1,000 beväpnade män, och icke alltid kan man säga, att han på ett för sig hedrande sätt gick till wäga i dessa inre strider. År 1219 besökte Snorre Swerige, diktade en sång

[1]) Så kallas den Sigurdska ätten efter Ragnar Lodbrok, denna ätts mest framstående sagohjelte.

öfwer Westgötalagmannen **Eskils** hustru **Christina,** och fick som belöning den fana, som konung Erik Knutsson brukat i striderna mot Swerker den yngre. Twenne gånger war han Islands lagman, men blef slutligen mördad af sin måg på sin gård Reikholt på Island natten till den 22 September 1241.

De höra wisserligen icke, dessa tre män, till den tidrymd, inom hwilken wåra sagor ligga, men wi hafwa nämnt dem i sammanhang med deras fäderneö, för att få på ett ställe sammanförd det wigtigaste ur denna ös historia.

År 1261, 20 år efter Snorre Sturlessons död, upphörde hans ö att wara ett fritt och fjelfständigt samhälle. Norges konungar hade länge kastat lystna blickar på denna ö; det nämnda året underkastade sig en del och tre år efteråt hela ön den norske konungen **Magnus Lagabäter.**

---

309. Men ännu längre bort sträckte sig nordmannatågen. Ungefär 20 swenska mil nordwest om Island fann omkring 100 år efter denna ös bebyggande Isländaren **Gunbjörn** ett annat stort land, som han kallade **Grönland,** för att ditlocka flere. De första nybyggena på Grönland lägo enligt isländska underrättelser på deß östra kust och stodo ännu mot slutet af medeltiden i beröring med Danmark, som då war Norge wida öfwerlägset i magt. Men efter ett öfwerfall af en fiendtlig flotta på 1400-talet, har man om detta nybygge alldeles inga underrättelser. Man har under långa tider icke eus kunnat nalkas östra kusten. Först i wåra dagar, 1829, lyckades det en dansk kapten Graah att segla utefter denna kust. Då han emellertid icke kunde upptäcka något drag hos inwånarne eller någon ruin, något minnesmärke, på-

minnande om nordisk härkomst eller om christendomen, synes man kunna antaga, att ingen Europé någonsin bebott denna kust, och att Isländarnes "österbygd" egentligen låg i Grönlands sydwestliga del, der som nu **Julianshaab** ligger.

På 1400-talet upphörde all gemenskap med Grönland, äfwen med deß "westerbygd". Men der funnos, när man i senare tider åter besökte ön, ruiner efter hus och kyrkor. Nu hör detta land, likfom Island, under danska kronan.

310. Söderut från Grönland besöktes äfwen **Amerika** af nordmän, — 500 år innan **Columbus** upptäckte denna werldsdel [1])! — **Leif,** en Isländare, war den, som först upptäckte Amerika och wistades der öfwer en winter, som war owanligt blid, så att betet föga skadades. Der woro strömmar, rika på lax, ett slags säd wärte wild, och frukter, som liknade windrufwor. Leif kallade derför landet **Winland det goda.** Inwånarne kallades, likfom de på Grönland, af de nordmän, som besökte landet, **Skrälingar,** för deras skrala wärt.

Gudleif Gunlögsson blef mot slutet af Olof den heliges regering på en sjöresa westerut från Island stormdrifwen långt i sydwest. Slutligen landade han i ett obekant land. Han och hans folk blefwo öfwerfallna och bundna af inwånarne, som talade ett okändt språk, snarlikt det, som talades på Island. Då kom en gammal ansenlig man, för hwilken införingarne wyktes hysa den högsta wördnad, och befriade dem. Han tilltalade Isländarne på nordiska språket, frågade dem efter deras fäderneö, om **Thurida,** den mägtige Snorre Godes syster, och gaf dem en guldring, att lemna åt henne och ett swärd åt hennes son. Sitt namn wille han icke säga dem, och förbjöd dem att uppföka sig, ty inwånarne woro grymma och trolösa och

[1]) Columbus landade wid ön **Guanahani** år 1492.

kusten saknade goda hamnar. Gudleif kom åter till Island med den gamles skänker, och man gissade der, att han war **Björn Breidwikingakappe,** en jomswiking, som fordom följt den swenske Styrbjörn starke och med honom kämpat mot Erik Segersäll på Fyriswall. Denne Björn hade derjemte warit en berömd skald och älskat Thurida, men blifwit af hennes bröder och man twungen att lemna Island.

För öfrigt uppstod ingen waraktig förbindelse mellan detta land och moderlandet, och med skäl kunde wi derför med Danmarks störste skald [1]) kalla det: "det funna och förswunna landet."

---

311. Efter denna blick på nordmannatågen wilja wi afsluta sagoåldern med en kort öfwersigt af wårt eget land, deß utseende, deß seder och inre lif samt deß författning.

Landet.

312. Wi hafwa redan talat om det mellersta Sweriges, det egentliga Swithiods landskap, samt huru dessa omgåfwos i norr af Jotunheim och i söder af Götarne (66 och 67).

Beständigt fortgingo utflyttningarna. Södra och mellersta **Westmanland** är rikt på grafhögar, och i **Nerike** bröt redan Bröt-Anund bygd.[1] I tider ännu längre tillbaka war sträckningen af det sistnämnda landskapets gräsrika ängar, myrar och kärr, och Södermanland, nu ett af wårt lands skönaste landskap, en skärgård, stamhället för det öfre Sweriges wikingar. Wi hafwa i wår sist anförda säga talat om Olof Haraldsfons strid i Sotaskär (256), och namnet **Wingäker,** som uppkommit genom en sammandrag-

[1]) Oehlenschläger.

ning af **Wikingakir,** bär ännu i dag tydligast witne derom.

313. **Sigtuna** och **Birka** äro twenne namn, hwilka böra taga wår uppmärksamhet i anspråk, förnämligast emedan det senares läge blifwit mycket omtwistadt. Wi wilja här i korthet anföra, hwad de wigtigaste källorna derom säga.

Adam af Bremen, som beskref wårt land år 1072, tager i denna sin beskrifning Danmark till utgångspunkt och går allt norrut. "Af Sweriges folk är oß närmast Westgötarne" — säger han — "hwilkas land är närgränsande till Skåne, andra äro Östgötar. — Ofwanom Skåne bo Götarne ända till **Birka.**" Af dessa ord måste wi således tänka oß Birka någorstädes norr ut från Götarne. Men detta läge bestämmes närmare. "Birka" — säger widare samma författare — "är en stad, **midt i Swerige belägen,** ej långt från Swearnes ryktbaraste afgudatempel Upsala, der en wik från det **baltiska** eller **barbariska** hafwet **öppnar sig mot norr** och gör en hamn för barbarerna, som bo kring detta haf; segelleden är ganska farlig för de owarsamme och om belägenheten mindre kunnige; ty ofta utsatta för anfall af sjöröfware, hafwa inwånarne med nedsänkta stenmassor på en stor rymd gjort farten wådlig både för sig och fienden. — På fem dagar seglar man från Skåne till Sigtuna eller Birka, ty de ligga bredwid hwarandra."

Rimbert, som skrifwit Ansgarii lefwerne, har likfom Ansgarius sett Birka och talar om deß många köpmän, deß egodelar och skatter, samt huru inwånarne togo sin tillflykt till "de många och mägtiga gudarne i den nära intill belägna staden."

Af det anförda bewisas tillräckligt tillwaron af twenne städer, som lågo nära hwarandra och få nära, att de kunde betraktas som en. I Sigtuna walde Odin sin **borgstad,** och **tun** (i Sigtuna) betyder ingenting

annat än en inhägnad plats, en borg; men borg heter på anglosaxiska **byrie,** och deraf gjorde den saxiske författaren namnet **Byrka.** Det är en förklaring.

Men Birka är för öfrigt samma ord, som förekommer i **Birke** (**Björkö**-) **rätten** [1]), i **Birkekarlar** [2]), och synes derför alldeles icke vara namnet på en **enskildt stad,** utan på en **handelsstad i allmänhet.**

Isländarne nämna icke ett ord om Birka, och denna deras tystnad kan svårligen förklaras på annat sätt, än att de betraktat som bisak, hvad Sararen betraktat som hufvudsak. Det **forna Sigtuna,** som Isländarne omtala, och i hvars granskap Birka låg, hade samolikt sitt läge wester om **Skarfwen,** en Mälarewik, på hvars andra strand sedermera det nya Sigtuna uppstod. [3])

314. I fagans dunkel börjar mot norr framskymta det fordom så kallade **Jernbäralaud** eller det nuwarande **Dalarne,** medan i wester de omtwistade landskapen **Wermland** och **Dalsland** räknades till Götaland, ehuru det förra äfwen fick nybyggare från de gamla Uppswea-landskapen (179.)

"Näslan i all Sweriges **bergslag** har **jernet** först brutit bygd" — säger wår store historieskrifware, professor E. G. Geijer. Derför kan man egentligen icke tala om någon odlingsbygd i dessa trakter (östra Wermland, Nerike och Dalarne [4]), förrän långt senare under Sweriges medeltid. I södra delen af Dalarne deremot

[1]) Den gamla stadslagen.
[2]) Kringresande handelsmän.
[3]) Birkas läge har gifwit anledning till mycken strid bland de lärde. Man will förlägga det till **Kalmar,** till och med i **Björkstad** socken i Westmanland, som i äldre tider kallades **Birkistad** och **Byrkstad,** har man sökt efter deß ruiner.
[4]) Filipstads och Carlskoga bergslager, Lekebergslagen, Grythytte, Nora, Lindes, Nya Kopparbergs, Norbergs bergslager och Wester-bergslagen i Dalarne. Detsamma gäller om sjelfwa den uppländska bergslagen, om Sala silfwerberg och om Stora Kopparberget.

omkring den stora, förenade **Dalelfwen** är gammalt åkerbruk och bygd från hedenhögs, hwarom ättehögarna witna.

Ättehögarna äro dock här i allmänhet fällsynta. Norr ut ifrån "grafwarnes land", som Mälarlandskapen för sin otroliga rikedom på ättehögar kallas (25), aftaga de, ju längre man kommer norrut. Norr om Dalelfwen lära de ej förekomma, utom i **Näsgårds län.** Öfwer österdalarne gick Olof den heliges tåg, då han om wåren 1030 drog uppåt Norge, för att återtaga sin förlorade krona. De kojor, som hans män bygde för nattlägren, kallades sedan länge **Olofs bodar.** Men folket war rätt och bedniftt, hade aldrig kommit ur sina skogar, och ännu halftannat hundrade år senare wiste det icke, säges det, om en konung war menniska eller djur.

315. **Norrland,** den nordligaste delen af wårt fäderneland, odlades och bebygdes först senare, men äfwen der finna wi under hedendomen bygder, tagna från de här kringwandrande mongoliska inwånarne. Dessa nybyggen finna wi utefter kusten, der utwandrare från Switbiod bröto bygd, samt i Jemtland, Herjedalen och Helsingland.

Jemtland har fått sitt namn af **Kettil Jamte,** en son af Anund jarl från Sparabo i Trondhem. Han och en myckenhet folk med honom drog undan inre stormar öfwer kölen, röjde marker och bygde stora härad.

Helsingland bebygdes och sick sitt namn af Kettil Jamtes sonson **Thorer Helsi.**

Herjedalen har fått sitt namn af **Herjulf Hornbrytare.** Han war märkisman hos konung Halfdan Swarte, Harald Hårfagers fader (180), och stod hos honom i stor gunst. Sitt tillnamn fick han deraf, att han wid ett gästabud, upptänd af wrede, slog en annan i hirden med ett silfwerbeslaget horn så hårdt i pannan att hornet brast och hirdmannen föll död ned. Men

Herjulf måste tillika för detta dåd gå i landsflykt. Han begaf sig till Erik Emundsson i Swerige, blef hos honom wäl emottagen och war länge hans man. Slutligen blef han kär i konungens syster **Ingeborg,** wann hennes kärlek tillbaka och rymde med henne till landet söder om Jemtland, der han nedsatte sig i en dal, som efter honom kallades **Herjulfsdal** eller **Herjedalen.** Ännu wisar folket det ställe, der Herjulf och Ingeborg skola hafwa bott, och den hög, som gömmer Herljulf och hans skatter [1]). Här finnas ättehögar, men i Jemtland nästan inga, utom i **Matmars** socken. I Westerbotten ser man de sista ättehögarne. De finnas i Kabböle by i Umeå socken, för så widt som de icke äro ett werk af naturen. — "Anda till **Umeå**-elf och något deröfwer finna wi bygd från hedenhögs. Dock warade hednaåldern här också längre."

För öfrigt må nämnas, att hela det nuwarande Norrland under hela sago- och medeltiden kallades Helsingland och deß inwånare Helsingar.

316. Norr om de bebygda trakterna låg **Finnmarken,** det gamla Jotunheim (67), hwars gräns så småningom flyttades tillbaka, allteftersom odlingen trängde norrut. Ty man har gjort den erfarenheten med nomadfolken häruppe, att de egentligen icke kunna mottaga en högre odling. Lappen dör, om han ej får fara fri med sin ren mellan fjellen.

317. Men innan wi lemna Norrland, kunna wi icke underlåta att ur konungasagorna berätta om en man ifrån dessa bygder, som het **Arnliot Gellina.**

Thorodd Snorresson, en Isländare, stickades af Olof den helige till Jemtland, för att utkräfwa skatt, efterson inwånarne der ursprungligen dragit ut från Norge. Thorodd måste dock återwända med oförrättadt ärende, ty Jemtländingarne blefwo Sweakungen trogna. Det war med knapp nöd, som Tho-

[1]) Wid Herjesån, fyra mil wester om Lillhedrals kyrka.

rodd och hans följeslagare undkommo den död, som war dem bestämd. Lagman **Thorers** trälar, som rikligen blifwit af sin husbonde undfägnade om julen, tyckte synd om de fångne männen och delade med sig åt dem af julfägnaden. Thorod qwad då wisor för dem, och trälarne glömde, när de lemnade fångarna, att tillsluta luckan. Detta räddade Thorodd och hans män.

Flyende irrade de länge omkring i skogarne. Slutligen en afton midt i djupaste skogen kommo de till en liten gård, och der träffade de en storwärt man, klädd i guldprydda skarlakanskläder. Han ledsagade dem till **Sälohuset,** ett hus, som war uppbygdt till herberge för trötta resande mellan Throndhem och Jemtland. Sådana sälohus funnos mängenstädes i skogarne.

Sedan mannen derpå wisat dem till rätta stigen, som ledde öfwer fjellen till Norge, tog han affked af dem och gaf Thorodd den silfwertallrik, på hwilken han ätit sin morgonward, att öfwerlemna som skänk till konung Olof från Arnliot Gellina. Arnliots namn war kändt widt omkring, ryktet hade till och med fört det till konung Olof, och konungen längtade mycket att en gång få se den berykte mannen. Denna hans önskan gick äfwen i fullbordan, och det, då konungen minst wäntade det.

När Olof i Augusti 1030 tågade öfwer fjellen in i Norge och i Werdalen mönstrade sitt folk, gick fram till honom en man, som genom sitt uppseende wäckte allas förundran. Under tåget genom Helsingland och Jemtland hade många män slutit sig till Olof men ingen af dem alla kunde mäta sig med den man, som nu stod inför honom. Han war så storwärt och reslig, att ingen i konungens här, äfwen af dem, som deruti nnan hade namn för sig, nådde honom längre än till axlarne. Hans prydliga hår och hans manligt sköna ansigtsbildning wäckte allas beundran. Öfwer lifwet bar han en ringbrynja, på hufwudet en prättig hjelm,

och hans hand höll ett stort guldbelagdt spjut, hwars skaft war så tjockt, att knappast någon kunde med handen omfatta det. Hans sköld war röd, och swärdet wid hans sida war af det kostbaraste arbete.

Sedan mannen helsat konungen, betraktade denne honom och spörde honom efter namn och härkomst, och från hwilket land han war. "I Helsingland och Jemtland" — swarade mannen — "har jag min slägt, och är mitt namn Arnliot Gellina." — Konungen blef glad att ändtligen få se Arnliot Gellina, men han frågade honom: "på hwilken Gud tror du?" — "Hittills" — swarade Arnliot — "har jag förtröstat på egen kraft och styrka, och har jag befunnit mig wäl deraf. Men nu will jag hellre tro på dig, konung." Konungen sade då: "om du will tro på mig, då måste du också tro på det, som jag lärer dig, att Jesus Christus hafwer skapat himmel och jord och allt folk, och att till honom skola komma efter döden alla menniskor, som äro goda och rättrogna". Arnliot hade något swårt att fatta detta; wäl hade han hört talas om hwita Christ, men ingenting hade han sig kunnigt om hans magt, eller hwaröfwer han hade att råda. Konungen underwisade honom då om Guds allmagt och råd, och mottog Arnliot derefter dopet. Han stridde tappert i slaget wid Stiklarstad och föll der kämpande framför konungens märke. —

318. **Götaland,** som skildes från Swealand genom de stora skogarne Kolmorden och Tiweden, kallades äfwen till följe af detta sitt läge "landet **Sunnanskogs,**" liksom Swealand "**Nordanskogs**". Deß förnämsta landskap woro de, som lägo på öfwre sidor om **Wettern, Östergötland** och **Westergötland.** I det senare landskapet omtalas redan på denna tid **Falköping** och **Skara,** ehuru de wisserligen då icke woro annat än handelsplatser.

Wester om Göta-elfwen utmed hafwet låg det gamla **Wiken,** nu **Bohuslän** (86), som fordom äfwen kallades **Nanrike, Elfwarfylke** och **Alfheim** (14). "Hinir illu Elfagrimer," de elaka Elfagrimer, kallades landets inwånare och gjorde skäl för namnet, ty de woro ett hårdt och trotsigt folk och wikingar till följe af sitt lands natur. Kusten härutanför hwimlade af wikingaskepp, som wäntade på rof; och tidigt seglade här handelsskepp fram, uppför elfwen till **Kongahäll** och ännu längre till **Lödöse.** Landet låg inom Norges gräns, som af ålder gick utefter Göta-elf till **Wenern,** hwarefter **Markerna** (det nuwarande **Dalsland** till **Edaskog**), och derefter **Kölen** skilde de båda rikena åt. — Berättelserna om Erik Wäderhatt och Harald Hårfager wisar oß dock, huru owiß denna gräns war.

Söder om Wester- och Östergötland, föder om det senare landskapets stora gränsskog **Holaweden** (hwilket namn betyder den af kullar uppfyllda skogen, af **Hol,** kulle) sträckte sig **Smålands** stora bergsbygd. Deß äldsta bygd är **Möre. Kalmar** hamn omtalas i Olof den heliges saga, och i legenden om **S:t Sigfrid,** Smålands apostel, nämnes **Wärend** som ett godt och bördigt land.

Skåne med deß begge mot Norge och Götaland utskjutande armar, **Halland** och **Blekinge,** räknades wid hednatidens slut till Danmark, ehuru Blekinge ännu på 800-talet anságs höra till Swerige, liksom **Öland** och **Gotland.** — **Helsingborg** i Skåne nämnes under denna tid. Af deß namn skulle man wilja tänka på något samband med Helsingarne; men det har uppkommit af ordet **halsa,** som betyder: "refwa seglen och lägga till." Ordet halsa wisar sig mera tydligt i **Halseyri,** som är den gamle benämningen på **Helsingör;** Halsingeborg blef Helsingborg. Här samlades på 800-talet hwarje sommar en så kallad **öresundsflotta,** bestående af endast handelsfartyg.

319. Men öfwerallt mellan de bebygda landskapen sträckte sig stora, ogenomträngliga skogar, och gick stig genom dem, war den för fredlig wandrare lifsfarlig. Ty skogarne woro ett tillhåll för röfware, eller **stigmän,** som de kallades, hwilka alltid woro färdiga att med styrkans rätt anse den egendom för sin, som ej kunde af sin egare förswaras. Arnliot Gellina war en sådan stigman. Flere finnas nämnda i sagorna, äfwen i Olof den heliges, med hwilken många stigmän, sedan de antagit christendomen, drogo in i Norge och wid Stiklarstad föllo för konungens sak.

Folket.

320. **Folklynnet i allmänhet.** "Sweriges folkslag äro många" — säger biskop Adam af Bremen (68) — "förträffliga i styrka och wapen, deßutom så till lands som till sjös att räkna bland de yppersta krigsmän, hwadan de ock med sin magt synas bryta den öfriga norden." De anförda sagorna, wikingatågens blodiga skådespel, witna med den christna biskopen fanningen af hans ord. Hela folket war krigiskt (38), och lifwet aktades ringa mot den ära, som wanns på slagfältet wid stridslurars ljud och sköldeklang. Sjelfwa qwinnan brann af lust att winna denna ära; wi hafwa mer än en gång sett henne som **sköldmö** strida männens strider. Denna krigiska anda, hwars ytterlighet wisar sig i **berserkaraseriet** (36), framträder öfwer allt i nordbons lif.

Den minsta slugga, som kastades på mannens ära, det minsta ord af twifwel, som föll på hans mod att möta faran, kunde aldrig utplånas utan en strid på lif och död. Men äfwen i twister om arfwegods, om gränsbestämmelse och dylikt afgjorde man gerna saken genom en kort strid med swärdet, hellre än en långwarig wid tinget.

En sådan strid kallades **twekamp** eller **holmgång.** Det senare namnet har uppkommit deraf, att man wanligen walde små öar till dessa strider. I brist på sådana stridde man på en med stenar eller hasselstänger

inhägnad plats (deraf "haßla wall"). Den, som trädde utanför inhägnaden, anságs för öfwerwunnen. Utmanaren måste under alla förhållanden på utsatt tid och ort möta den utmanade, hwilken deremot kunde sätta en annan i sitt ställe, ehuru detta dock anságs mindre hederligt. Infann icke utmanaren sig, förklarades han ärelös, fick namnet **niding** och fick ej mera wara i lag med hederliga män, icke gå ed och icke bära witne, och en **nidstång** upprestes, för att förkunna hans wanära.

321. Likaså uppenbarar sig det härda, dödsföraktande sinnet i den wackra seden, som knöt twenne män tillsammans i lifwets alla skiften, det af fädren så kallade **fosterbrödralaget.** Sagorna hafwa lemnat oß ätskilliga exempel på, huru ett sådant fosterbrödralag uppkom. Gemensam uppfostran (Starkodders saga 84), men äfwen ömsesidig högaktning för mannamod och mannakraft (Hjalmars och Ingeborgs saga 98) förmådde twenne kämpar att ingå en sådan förening, hwarigenom de förbundo sig att under hela lifwet dela samma öden, och fosterbrodern anságs ofta hafwa heligare rättigheter, än till och med fader och broder. När ett fosterbrödralag ingicks, uppstars en lång grästorfwa, som med begge sina ändar satt fast wid jorden, men upplyftades på midten förmedelst ett spjut. Under detta hwalf trädde de båda männen, skuro sig i hand eller fot, så att deras blod rann tillsammans ned i den under warande mullen, togo knäböjande hwarandra i hand och kräfde gudarne till witnen, att "ett öde skulle öfwer dem gånga, och den öfwerlefwande hämnas den andres död."

322. På det närmaste i sammanhang med nyß anförda sed står en af mera blodig art, det så kallade **Wigarfwet, blodshämnden,** eller förpligtelsen att hämnas en dödad anförwandt, — och den pligten war den heligaste af alla. Kunde ej hämnden träffa rätte banemannen, war det nog med hans närmaste anförwandt, och då den enstildes lif, heder och egendom stod under

slägtens gemensamma beskydd, uppkom ofta af blodshämnden slägtkrig, som kunde wara genom många leder och sällan slutade förr, än den ena slägten war alldeles utrotad. —

323. **Gästfrihet** och **wördnad för fädrens minne** woro dertill egenskaper, som breda en wacker dager öfwer wåra fäders lif. Wi få ingalunda i afseende på den förstnämnda af dessa dygder antaga såsom gällande för hela folket den erfarenhet, hwilken Sigwater skald gjorde på sin resa från Sarpsborg till Skara (286). Hans egenskap af christen, äfwensom fiendligheterna mellan Swerige och Norge wid den tiden, får taga mycket på sin räkning af det ogynsamma intryck, man får af honom om bondens gästfrihet. Ty denna sed war så helig, att till och med om den, öfwer hwilken bondens blodshämnd rufwade, trädde öfwer hans tröskel och, trött af en lång wandring, begärde berberge öfwer natten, war detta det enda fall, då blodshämnden icke fick utöfwas. Och denna gästfrihet war så allmänt rådande, att det är just derigenom, som undantagen så bjert afsticka.

Huru de bortgångnes minne wårdades genom grafhögar, minneswärdar (bautastenar), genom skaldernas sånger, derom lemna de anförda sagorna ritliga underrättelser.

324. **Qwinnans ställning** war hos wåra fäder fri och oberoende. Det är en allmän iakttagelse, att den ställning qwinnan intager hos ett folk, den behandling hon röner är en sann mättstock på graden af detta folks bildning och förädling. Wåra fäder stå i detta afseende högt. Hos dem stod qwinnan i långt högre anseende än hos många andra folkslag, och sagorna wisa oß på många ställen, hwilken aktning wisades henne här i norden. Den nordiska qwinnan wißte också att bibehålla sin frihet och sitt oberoende. Som ogift, gift och som familjemoder war hon alltid samma högsinta, trofasta och sedliga wäsende, som i första hand wårdade

familjens framtid. Nordens blåögda tärna älskade, liksom hela hennes folk, högst af allt den ära, som wanns med swärdet i hand, och ofta föredrog hon framför ynglingen utan rykte den mer åldrade mannen, hwars nann och bragder skalderna besjöngo. Mön egde wisserligen en giftoman, som egde rätt att bortgifta henne, men oftast frågades hon sjelf till råds, innan friaren fick besked. Arfsrätt egde hon icke, men den hemgift, som medföljde henne i boet, äfwensom brudgummens "**fästningafä**" [1]) synas sedermera hafwa förblifwit hennes enskilda tillhörighet. Sedan möns och hennes giftomans samtycke wunnits, följde **bröllopet. Brudköp,** ett ord, som begagnades för att beteckna denna handling, får icke komma oß att tro på någon köpslagan om bruden mellan friaren och hennes giftoman. Så kallades nämligen den summa, som friaren gaf till sin bruds utstyrsel, och hwilken sedan medföljde henne i hennes hemgift, när hon lemnade fadrens gård. Bröllopet hölls hos giftomannen, och bruden wigdes med Thors hammare, som lades i hennes sköte. Urgammal war också seden, att brud och brudgum wexlade ringar, äfwensom att bruden morgonen efter bröllopsdagen erhöll sin "**morgongåfwa**". Bröllopsgästabudet warade i flere dagar och firades med mycken prakt. När bruden kom till mannen hus, mottog hon "**nyckelknippan**" såsom ett tecken på sitt wälde öfwer husets inre beſtyr. Hon war nu husmoder eller **husfreja** (af hwilket ord wi fått wårt husfru). Hennes anseende som sådan war stort, och wid alla wigtigare husliga angelägenheter inhemtades och följdes hennes råd, och sönerna — till och med de wurna och de, som redan woro rika på bragder och ära — böjde sig ofta stillatigande för en tillrättawisning af husmodren.

[1]) Så kallas i en af landskapslagarne brudgummens skänker till bruden.

Slutligen må nämnas, att i denna tid läkarekonsten nästan uteslutande sköttes af qwinnor. Wi böra dock derwid märka, att denna konst egentligen endast war en läkekonst, som bestod i läkandet af erhållna sår. Ty af andra sjukdomar wißte nordbons kraftiga och oförderfwade natur föga.

325. Barnens **uppfostran** skulle naturligtwis hafwa samma syfte som religionen — att bilda krigare. Derföre woro öfningar i simning, brottande, springande och klättrande, med ett ord i allt, som kunde härda kroppen och gifwa honom den för krigaren nödwändiga styrkan och snidigheten, det förnämsta i wåra fäders uppfostran. Och allt derunder wändes de ungas hug på storwerk och mannabragd genom den ära och det anseende, som de fågo i så riklig mon komma den mot wintren hemwändande wikingen till del, äfwensom genom hans berättelser, om hwad han sjelf hört och sett och utfört i främmande land.

Sagorna förtälja också om denna deras färdighet saker, som nästan gränsa till det otroliga. Så berättas om en, att han kunde i full rustning göra högre språng, än han sjelf war, och om en annan, att han i fullt språng satte öfwer ett swalg af tolf alnars bredd. Att föra swärdet lika färdigt med wenstra som med högra handen war något ganska wanligt, och om Olof Tryggwasson berättas, att han, under det han wid full rodd gick på årbladen utanför skeppet, kunnat leka med tre swärd på det sättet, att alltid ett war i luften och blef gripet i handtaget, när det föll ned.

Barna-utsättelsen är ett drag ur fädrens lif, som wi ej kunna förbigå. Så snart ett barn war föbt, frambars det för fadren (156), som egde att afgöra, huruwida det fick lefwa eller icke. I förra fallet tog han (som Ragnar gjorde) barnet i sitt sköte; i senare fallet utsattes det någorstädes i skog eller ödemark, för att antingen upptagas af någon enslig wandrare,

som slumpen förde förbi stället, eller ock dö en grym död af hunger eller för ett wildt djur. Exempel på barnautsättelser äro dock, till heder för wåra fäder, sällsynta. När de förekomma, war det wanligen den yttersta fattigdom, eller onda spådomar, eller om barnet war af owanligt illen kroppsbyggnad och ofärdigt, som förmådde fadren dertill.

326. **Boningshusen,** hwilka woro af samma byggnadssätt och inredning för bonden som för konungen, woro timrade af trä. De bestodo hos den fattige af blott en enda sal, men hos den rikare af flere, beräknade för särskilda ändamål. Omkring huset gick wanligen ett loft, som wi ännu finna det på gamla gårdar, och ljuset inföll genom öppningar i wäggen, som kallades **windögon,** och hwilka stängdes medelst luckor utanför. Midt i salen war **eldstaden,** och röken gick ut genom en öppning i taket. Hos de fattigare, hwilka måste begagna samma stuga till både "dagligstuga", sofrum och kök, gingo sofbänkarne längs med wäggarna.

Gästabudssalen, **Hallen,** war stor och rymde ofta flere hundrade personer. Den war aflång och sträckte sig från öster till wester med ingången wanligen på östra sidan (någon gång äfwen på den westra). Wäggarna woro behängda med tapeter samt derofwan med sköldar och wapen. Längs med wäggarna gingo bänkar, på hwilka hwenden lades wid gästabuden (259), och på den södra bänken war ändwegi (118) eller husbondens högsäte med sina utskurna pelare. På norra bänken war ett lägre högsäte för den anseddaste och förnämligaste gästen (277). War der ingen dörr på westra wäggen, fans äfwen der en bänk med sitt högsäte för husmodren, och på ömse sidor om henne sutto de öfriga qwinnorna efter deras rang, liksom männen på ömse sidor om husbonden. Framför bänkarne stodo långa rader af bord, så att tjenstesweinerna utan hinder för gästerna kunde på

bordens insida passa upp på dem, bära in maten och fylla dryckeshornen och bägarne.

327. **Födoämnena** woro enkla och bestodo till en början uteslutande af landets egna alster. Häst-kött och fläsk woro nordbons sönaste spis, och mjöd eller öl hans bästa dryck.

328. **Klädedrägten** war ofta både smakfull och präktig. Pell, ett slags damast, och kläde dels infördes utifrån och dels förarbetades här hemma. Ty konsten att wäfwa synes hafwa warit högt uppdrifwen af nordens qwinnor, och i de tapeter, som pryddo de rikes salar, woro ofta inwäfda figurer och tilldragelser ur nordens gudalif.

329. **Handeln,** hwarigenom så wäl de dyrbara kläderna af silke och purpurfärgade tyger, som andra dyrbarheter infördes i landet, drefs förnämligast på österjö- och nordsjöländerna. Den led mycket af wikingarnas röfwerier, men ofta, kanske just på grund häraf, war köpmannen äfwen wiking.

330. Men allt härunder saknade icke nordbon sinne för sådana öfningar, som tjenade att skärpa och utbilda tanken och förståndet. Bewisen så på det ena, som det andra, finna wi enklast och bäst framställda i en gammal sång, som tillskrifwes Odin och kallas **Hawamal.** Den sången är wäl wärd att kännas, och wi införa den derför här.

1. Winklar alla
du wäl omståda,
för'n fram du träder;
ty owisst är,
hwar owän sitter
för dig inne.

2. Hell den, som gifwer! —
in kom en gäst, —
hwar skall han sitta? —
Nog den får ila,
som wid andras dörrar
sitt wäl skall söka.

3. Eld den behöfwer,
som in är kommen,
om knän frusen;
af mat och kläder
har han behof,
som öfwer fjellen farit.

4. Watten behöfwer
torkduk och gästfrihet
den till gästnings kommer.
wänligt sinne
lät honom röna,
tal och genswar ega.

5. Förstånd behöfwer
den wida färdas;
allt sämer sig hemma;
till ögonspel warder
den intet förstår
och bland wise sitter.

6. På sitt förstånd
stödje sig mannen icke,
akte på lynnet;
den klok och ordkarg
kommer till gården,
skådar sig sällan;
ty bättre wän
får mannen aldrig,
än manwett mycket.

7. En warsam gäst,
som kommer till herberge,
talar ej mycket.
Med öron han lyssnar,
med ögon han skådar;
så forska de wise.

8. Säll är den,
som sig förwärfwar
lof och bifall.
Wanskligt är allt dock,
som mannen eger
i annans bröst.

9. Säll är den,
som lof och klokhet

sjelf eger i lifwet; [1])
ty onda råd
man ofta tagit
ur annans bröst.

10. Ej bättre börda
man bär på wägen,
än wishet mycken;
bättre hon är än guld
på okänd ort;
hjelp hon är i nöden.

11. Ej sämre börda
man bär på wägen,
än dryckenskap mycken.
Ej är så godt,
som männerna tala,
öl menniskо-barnom;
ty mindre,
allt mer han dricker,
wet mannen till sig.

12. Glömskans häger
öfwer ruset hwilar;
han bortstjäl männens sansning.
Af den fogelns fjädrar
war jag fjettrad
i Gunlödas [2]) boning.

13. Rusig blef jag,
blef öfwer rusig
hos wise Fjalar; [3])
i thy är ruset bäst,
att hwar man derefter
sin sansning finner.

14. Ware tyst och hugfull
konungasonen
och djerf i striden.

[1]) D. ä. "lyckig är den, som wid menniskors lof eger sitt eget sannwetes bifall."

[2]) **Gunlada** eller Gunlöd, jätten Suttungs dotter, bewakade i ett berg det mjöd, som skänkte skaldekonst och wältalighet.

[3]) **Fjalar** war en af de dwergar, som ihjelslogo jätten **Quasor,** och af hans med honung blandade blod beredde det mjöd, som inspirerar skalden.

Glad och gifmild
hwar man skall wara,
till sin dödsdag.

15. En owis tänker
sig ewigt få lefwa,
om strid han undflyr;
men åldern gifwer
dock ingen fred,
fast honom spjutet gifwa.

16. Dåren gapar,
då till besök han kommer,
talar owisst eller stummar.
Allt är wäl,
när han får swälja;
då blottas mannens tanke.

17. Den allena,
som wida färdas
och widt kringfarit,
känner hwarje
men'skolynne,
om han sjelf är wis.

18. Fatta bägar'n,
men drick till hof; [1])
tala, hwad höfs, eller tig.
För oseд ingen
dig witer, om tidigt
du går att sofwa.

19. Frosande man,
om han ej sjelf sig känner,
öter sig lifwets sorg. [2])
Lystnaden ofta
gör båren föglig,
då han bland kloka kommer.

20. Hjordarne weta,
när hem de skola,
och gånga då från betet.
Men en owis
känner icke
mål för sin mage.

[1]) Med måtta.
[2]) Sjukdom.

21. En usel man
och ett argt sinne
le åt allt.
Han wet icke det,
han weta borde,
att han ej sjelf är felfri.

22. En owis man
om natten wakar
och grubblar på mycket;
då är han trött,
när morgon kommer:
men gwar är gamla sorgen.

23. En oklok man
tror alla wara wänner,
som mot honom le;
ej annat han finner,
fast honom de gäcka,
när han bland kloka sitter.

24 En oklok man
tror alla wara wänner,
som honom ej motsäga;
men så han finner,
som främja hans sak,
när till tings han kommer.

25. En oklok man
tror sig allt weta,
den stund han ej är nödställd.
Men ej han wet,
hwad han skall swara,
då män honom pröfwa.

26. Oklok man,
när i sällskap han kommer,
bäst är, han tiger.
Ingen det märker,
hur litet han wet,
tills mycket han talar.

27. Wis tror sig den,
som fråga kan
och swar gifwa.
Alltid öfwerskyle
andras brister
men'sko-föner.

28. För mycket talar
den, alldrig tiger,
tomma ord.
Pladdrande tunga
utan tygel
föder fällan godt.

29. Till ögonspel
du ingen hafwe,
fast främmande han kommer.
Mången, sen han funnit
ro och torra kläder,
skall du wis finna.

30. Wis tyckes den,
i tal besegrar
gäckade gästen.
Stortalig man
wid bordet ej känner,
om han wid owän talar.

31. Många genomhuldt
älska hwaraudra,
men råkas å hafwet;
städse skall uppstå
strid, om gäst
ofredar en annan.

32. Tidig måltid
du tage, om icke
du går till gästnings;
annars försmåd
du sitter och snålas,
spörjande intet.

33. Stor omwäg är det
till swekfull wän,
fast han i wägen bor;
men genwägar ligga
till trofast wän,
fast han bor sjerran.

34. Ej ofta må du
å samma gård
till gästning komma.
Ljuf blifwer led,
som länge sitter
på annans bänkar.

35. Ett bo är godt,
fast det är litet;
hwar man är herre hemma.
Fast twenne getter endast,
och halmtäckt tak man eger,
bättre är det, än tiga.

36. Ett bo är godt,
fast det är litet;
hwar man är herre hemma.
Hans hjerta blöder,
som tigga skall
sin spis hwar måltid.

37. Från wapen sina
ej gånge mannen
ett fjät på fälten;
ty owiss är
på wägar ute,
när spjut behöfwes.

38. Ej fann jag så gifmild
och frikostig man,
som ej en gåfwa mottog
eller om godset
så litet sken,
att led han blef åt löuen.

39. Den, som rikedom
hafwer fångit,
skall brist ej tåla:
ofta sparas åt led,
hwad som war ämnadt åt ljuf;
mycket går emot förmodan.

40. Med wapen och kläder,
som bäst dig synas,
skall du wänner glädja!
med gåfwor och gengåfwor
warar wänskap längst,
om annars intet står emot.

41. War en wän
för din wän,
gälda hans gåfwa med gåfwa.
Mot den leende
wännen war glad,
förställd mot en swekfull.

42. War en wän
för din wän,
honom och hans wän;
men med owäns wän
skall ingen man
wän wara.

43. Om wän du eger,
den du wäl tror;
och will du godt af honom njuta,
sinne skall du med honom blanda
och gåfwor skifta,
och ofta gå, att honom finna.

44. Har du en annan,
som du tror illa,
och dock will godt af honom njuta;
sagert skall du tala
och slugt tänka
och med list förställning gälda.

45. Än ett ord
om den, du misstror,
och på den du ej kan lita;
blidt skall du tala,
mer än du menar,
lika med lika gälda.

46. Ung war jag fordom,
då for jag ensam,
kom å willo-wägar:
rik jag mig tyckte,
då jag annan fann;
en man är mans fägnad.

47. De ädle, milde
fällaft leswa,
och nära sällan sorgen;
men swinfkt man
är twehygsen,
och en sniken förjer gåfwan.

48. Kläder mina
gaf jag på wallen
twenne trädmän;
hjeltar de tyktes,
när skygd de hade:
försagd är nakot man.

49. Det träd förtorkas,
som står wid wägen
utan skygd af bark och blad.
Så är en man
förutan wänner;
hwi skall han länge leswa!

50. Som eld brinner
de ondes fred
i sem dagar;
men på den sjette
slocknar den ut;
då sämre blir all wänskap.

51. Ej mycket
skall man giswa,
ofta winns pris för litet.
Med halft bröd
och kärlet på häll
wann jag en fulltrogen wän.

52. Små äro sandkorn,
små äro wattendroppar,
små men'skornas tankar.
Icke wordo
jemnwise alla;
hwart sekel blott bär en man.

53. Godt förstånd
hwar man bör ega,
ej för mycken wishet.
Honom bland men'skor
är sagrast lifwet,
som rätt wet, hwad han wet.

54. Godt förstånd
hwar man bör ega,
ej för mycken wißhet.
Ty den wises hjerta
fällan af glädje rörs,
om det en allwis eger.

55. Godt förstånd
hwar man bör ega,
ej för mycken wishet.
Ingen förut
forske sitt öde; —
honom är sorglöfast anden.

56. Brand wid brand brinner,
till deß förbränd han är;
en man af män,
af talet blir känd;
dären af sitt högmod.

57. Tidigt skall uppstå
den, lif och gods
mycket will winna.
Liggande ulf
får fällan ett ben,
ej slumrande mannen seger.

58. Tidigt skall uppstå
och gå sitt werk att se
den få arbetare eger;
mycket försummar den,
om morgonen sofwer.
På husbonds tillsyn halft godset beror.

61. Spörje och tale
den, kunnig är
och få will nämnas.
Åt en dig förtro,
ej åt den andra;
werlden wet, hwad trenne weta.

62. Undrande stirrar
örnen på wilda hafwet,
då till strand han kommer;
så är den man,
bland många kommer,
der wänner få han eger.

63. Sin magt hwar wis
och rådig man
med hof skall bruka.
I de tappres samling
wäl han finner, att ingen
ensam är den tappraste man.

64. Klok och försigtig
ware hwar man,
i förtroendet warsam;
ofta de ord,
åt andra förtros,
man dyrt får gälda.

65. Mycket för tidigt
kom jag på många ställen,
kom för sent till andra;
än war drycken slut,
än otillredd;
alltid i otid kom okär gäst.

67. Eld är bäst
bland menniskobarn
och solljuset,
om sin helsa
menniskan njuter
och utan last får leswa.

68. Fullt olycklig är ingen,
om ock han ej är frisk;
en är fäll af sina söner,
en af sina fränder,
af gods nog en,
af goda werk en annan.

71. En son är bättre,
fast sent buren
efter mannens bortgång.
Sällan bautastenar
stånda wid wägen nära,
reste dem icke son åt fader.

74. Litet nog wet den,
som intet wet;
mängen apar andra efter.
En man är rik,
fattig en annan,
det wisar ej, hwem wishet egde.

75. Bort dör din hjord,
bort dö dina fränder
och sjelf dör du äfwen;
men ryktet aldrig
skall dö för den,
som sig ett godt förwärfwat.

76. Bort dör din hjord,
bort dö dina fränder
och sjelf dör du äfwen;
men ett wet jag,
som aldrig dör,
domen öfwer den döde.

77. Fylda lador såg jag
för rikdomens barn, —
nu bära de hoppets staf [1]);
så rikdom är,
som ögats blink;
den är en flyktig wän.

78. Owis man,
om gods han winner
eller qwinnoynnest,
honom ökas modet,
men förståndet aldrig;
fram går han i högmod.

79. Det rönes, då
du spör om runor,
de werldskända,
som helige gudar gjorde
och stora skalder ristade;
då är honom bäst, han tiger.

80. Wid qwällen skall dagen rosas,
hustrun, då hon är jordad,
swärdet, då det är pröfwadt,
mö, då hon är gift,
is, då den är öfwer,
öl, då det är drucket.

83. Mears ord
skall ingen tro
och ej, hwad qwinner tala;
ty på rullande hjul
wardt qwinnohjertat skapadt
och swek i bröstet lagdt.

88. Tidigt sådd åker
skall ingen tro,
och ej för tidigt sin son;
wädret råder för åkern,
wettet för sonen,
owissa äro båda.

91. Så är frid med qwinner,
som flygtigt tänka,
som fart på hal is
med obroddad häst,
två wintrar gammal
och illa tämd;

[1]) Tiggarstafwen

eller i wilda stormen
tryggning med redlöst stepp,
eller hallt att fånga
renen å löende snöfjell.

92. En annans kärlek
ingen man
någonsin table;
det flöna fängsar
ofta den wise,
men icke båren.

93. För detta sel,
som sägs om mången,
skall ingen honom tabla;
från wise till bårar
gör menniskors löner
den mägtiga kärleken.

94. Blott tanken wet,
hwad hjertat bor nära,
han ensam känner sinnet.
Ingen sot är wärre
för den wise mannen,
än misnöjd wara.

105. Hemma glad
och gästmild ware
den wise mannen,
minnesgod och språksam,
will han mångwis wara;
och råde alltid, hwad rätt är.

Samhällsförfattningen.

331. **Folkklasserna.**

Man skulle egentligen kunna säga, att under dessa wärt samhälles första tider, under deß första utwecklingsperiod icke fans mer än en enda folkklaß, nämligen odalböndernas klaß. Ty lagen, som kallades böndernas lag, war ej skrifwen för någon annan än dem, och erkände icke något samhällsstånd högre, än den frie, jordegande bondens.

Likwißt fans det, om också ej af lagen uttaladt, en wiß skilnad i samhällsställningen hos Sweriges inwånare, hwilken skilnad ställde så wäl ofwanom, som nedanom bonden andra samhällsklasser. Ofwanom honom, mellan honom och konungen, stodo Tignarmännen; nedanom honom stodo Allmänningsbönder och Landtbönder samt slutligen Trälarne. Wi gå wid skildringen af dessa klasser nedifrån och uppåt, och börja derför med

332. **Trälarne.** Det rådde en skarp skilnad mellan den frie och den ofrie eller trälen. Trälen stod hwarken under lag eller landsrätt, han betraktades som sin husbondes egendom, så att han kunde säljas och borthytas och war öfwer hufwud helt och hållet beroende af sin egares godtycke. På tinget war han icke wittnesgill, och husbonden war answarig för honom, ty sjelf kunde han ej swara för sina handlingar inför lag.

Trälen war dessa tiders tjenstehjon och arbetsfolk. Den frie mannen tog sällan tjenst, drog hellre i härnad att förwärfwa gods och anseende.

Rigsmal eller "sången om Rig" är en gammal Edda-sång, hwars syfte går ut på att förklara de särskilda folkklasserna uppkomst från gudarne. Heimdal (28) wandrade en gång — säges det här — under det antagna namnet Rig fram wid en sjöstrand och kom till en by, der han fann ett hus, hwars dörr stod på gaflwel, och der twenne hjon, gråtnade af arbete, sutto wid elden å golfwet. Efter gudens besök födde qwinnan en son, som kallades Träl.

Han började wäxa
och wäl trifwas,
wardt å hans händer
skryntligt skinn;
krumma knogar,
tjocka fingrar;
trumpen uppsyn,

lutad rygg
och långa hälar.

En gångarflicka kom sedan till gården med sårade fötter och armen folbränd, nedtryckt war näsan. Från henne och träl kommo trälarnes klaß. Om deras syßlor säges:

de stengärdar lade,
gödde åkrar,
stölte swinen,
wallade getter
och grofwo torf.

Trälens behandling war dock wida bättre, än man skulle tro. Det öfwerensstämde icke med nordbons stolta och manliga sinne att plåga en wärnlös eller den, som ej kunde förswara sig sjelf, och sagorna anföra många drag ur trälens lif, som bekräfta detta förhållande.

333. Träldom uppkom dels derigenom, att **fångar,** som wikingarne på sina beständiga härnadståg hemförde, blefwo trälar, dels genom **skuldsättning,** då den gäldenär, som ej kunde betala, blef sin borgenärs träl; dels genom wissa **förbrytelser,** hwilka bestraffades med träldom (såsom tjufnad); dels genom fritt **öfwerlåtande,** då någon för fattigdom gaf sig till en annans träl; sådana kallades gäfträlar och woro de mest föraktade af alla; widare egde en fader **rätt att sälja sina barn till trälar,** och slutligen uppkom träldom genom **födseln,** för så widt som både far och mor woro trälar; war endera fri, blef barnet fritt. För öfrigt war det förnämligast genom denna ärftlighet, som trälarne bildade en egen folkklaß.

334. Likwißt fans en öfwergång från träldom till de frie männens klaß. Husbonde kunde nämligen **frigifwa** sin träl, och trälen kunde **köpas fri,** antingen genom sina egna sparpenningar eller, om han war en krigsfånge, af sina fränder. Det berättas om den mägtige Olof Tryggwasssons swäger **Erling**

Skjalgsson, att han satte sina trälar ett wist arbete före, och när detta war gjordt, singo de arbeta för sin egen räkning, tills de genom detta sitt arbete samlat en tillräcklig summa för sitt friköpande.

De sålunda frigifna trälarne skulle upptagas i någon ätt, som answarade för dem, likasom för sina öfriga medlemmar. Ty hela wår äldsta författning har wärt upp ur familjen, och ätten war ett samfund af ömsesidig answarighet. En träls frigifning war derför en offentlig handling, som skedde på tinget.

335. **Odalbönder** woro de frie männen, som med full egande rätt besutto sin jord, och för den endast betalade de skatter, som de sjelfwa på allmänt ting bestämde. Eganderätten till sin jord hade bonden fått, då han sjelf röjde hemmanet åt sig, och sedan gick den från far till son. De sammanträdde på landskapsting och allsherjarting till afgörande af allmänna angelägenheter och woro folkets kärna. På sin gård och grund war odalbonden konung och kallas husdrott till skilnad från landets drottn eller konungen. Han hade, likasom konungen, sitt följe, eller hird, som bestod af de så kallade **huskarlarne,** frie män, hwilka woro i hans tjenst och följde honom på hans härnadsfärder. Huskarlarnes antal war ofta ganska stort; wi påminna oß Håkan den gamle, huru han wågade möta helsningen från sin konung och det norska fändebudet.

336. **Allmänningsbönder** kallades de, hwilkas hemman blifwit upptagna på allmänningarna, eller de stora obygder, som skilde hemman och byar, härad och landskap från hwarandra. Dessa allmänningar anfägos för de kringliggande hemmanens eller häradens egendom, så att allmänningsbonden betalade en wiß afgift för sitt hemman till desse egare.

337. **Landtbönder** eller **landtboar** woro sådana, som brukade andras jord mot en wiß afrad, och äro

sålunda att betrakta som odalböndernas eller allmänningsböndernas förpaktare. Landtbönderna woro frie män, men synas ej hafwa egt rösträtt på allshärjartingen. De woro nämligen icke sjelfständiga och oberoende medborgare, men icke heller trälar, då de egde personlig frihet.

338. **Adeln** fans icke i den mening, wi nu hafwa en sådan, det will säga som ett stånd med särskilda i lag bestämda fri- och rättigheter. Ty lagen erkände ingen högre samhällsklaß, än den fria mannens. Men wi finna dock redan i dessa tider bland folket några, som njöto ett högre anseende, grundadt på ärfda eller förwärfda företräden, och ganska naturligt hos ett folk, som wi hafwa sett skatta så högt fädernas minne.

Till dessa slägter med ett högre anseende hörde **konungaslägterna,** och sådana funnos många (125, 255); widare de så kallade **storbönderna, de ättstore,** hwilkas högre anseende berodde på fortwaron och bibehållandet genom flere led af detta högre anseende, äfwensom på stor rikedom; slutligen woro äfwen **de, som stodo i konungens tjenst,** delaktiga af detta anseende. Dessa sistnämnda utgjorde en slags tjenst-adel, liksom de stora odalbonde- och konungaslägterna kunde anses wara en börds-adel.

Medlemmarne af dessa slägter kallades med ett gemensam namn **tiguarmän,** och ur denna rot uppstod sedermera wår adel, som wi framdeles få lära känna.

339. **Jarlen** (48, not 1) innehade ursprungligen en på hög börd grundad wärdighet, men sedermera, efter Erik Segersälls tid, betecknade jarlsnamnet konungens närmaste man, den högste tjenstemannen. Dessa konungens tjenstemän utgjorde hans hird, men woro äfwen hans ombud i landskapen och utförde der hans bud. Wi böra emellertid noga märka, att detta högre anseende, som den njöt, hwilken tjente i

konungens gård, ingalunda gälde i lagen, och mången mägtig bonde fans, som med Thorgny lagman (278) höll det för mera hederligt att räknas bland bönderna och inför konungen fritt kunna säga sin mening ut, än wara konungens man och derför bunden af hans wilja.

340. Förbundsförfattningen.

Wi sågo, huru Sweawälde såg ut i Ynglingaättens sista tider (66). Samhället war sedan deß mycket förändradt (120, 124). Låtom oß se, huru det såg ut wid hedna tidens slut. Det hade utwecklat [1]) sig på det närmaste ur sjelfwa landets uppodlande och besittningstagande och wisar sig helt och hållet som en förbundsstat. Hwarje husfader hörde till en wiß ätt, flere ätter bildade ett härad, flere härad ett landskap och samtliga landskapen riket.

341. De **ätter,** som bildade häradet, synas hafwa warit med hwarandra förbundna genom slägtskap och kamratskap i krig. Dessa beslägtade ätter bosatte sig wid landtagandet tillsammans, och såsom de tillsammans utgjort en här i kriget, bildade de nu i freden ett härad.

342. **Häradet,** som äfwen kallades **hundari,** emedan de ätter, som bildade en här, synas hafwa warit till antalet hundrade, war sålunda en förening till gemensamt skydd och förswar under freden. Det hade sina allmänna sammankomster, som kallades **härdsting,** och sin egen styresman, som hos Swearne kallades **domari,** hos Götarne **härdshöfding.**

I ynglingaättens dagar stod härdskonungen eller fylkeskonungen i spetsen för häradet. Ingiald Illråda utrotade dessa. De funnos wäl qwar äfwen efter honom, så att Swerige först under Erik Wäderhatt anses hafwa närmare slutit sig tillsammans till ett helt

[1]) Jemför, hwad om landets bebyggande blifwit nämndt 66.

(181); men grunden till det förändrade samhällsskick, som genom småkonungarnes försvinnande blef en följd, lades dock af Ingiald.

343. **Landskapet** visar sig såsom ett för sig slutet helt, oberoende i allt, som rörde det enskilda, med sitt eget **landstapsting,** sin **lagman** och sin **lag,** och hvarje ledamot af ett annat landskap betraktades som utländing.

Lagmannen stod i spetsen för landskapet, var folkets man gent emot konungen och förde landskapets talan på allshärjartingen. Derjemte var han den, som på landskapstinget skulle skilja lag, d. v. s. bestämma, hvad som i förevarande fall var lag. "Han var som en lefvande lagbok, då lagen ej ännu var skrifven." Han skulle bevara lagens stadgar, sådana de kommit från fädren, och tolka dem. Men ny lag kunde endast den fria menigheten stifta. — Ifrån häradstinget vädjade man till lagmanstinget, och häradens domare kunde sjelfva begära lagmannens upplysning.

344. **Riket** var nu ett förbund mellan de särskilda landskapen. Konungen stod i spetsen för riket, liksom lagmannen för landskapet, och det för riket gemensamma tinget var allshärjartinget.

345. **Konungen.**

Konungens magt grundade sig hufvudsakligen på religionen. Han var offrens och templets högste vårdare, men äfven folkets **domare** och deß **anförare i krig.** Han valdes, men alltid inom den gamla från gudarne nedstammande konungaätten, och derför kunde riket på afstånd synas vara ett arfrike.

Men icke blott konungens magt, utan hela förbundsförfattningen, hvilade på religionen. När derföre christendomen började inträngа i landet och Odinslärans anseende bleknа, skilde sig stammarne åt och de häftigaste strider begynna mellan svenska folkets

båda hufvudstammar, Swear och Götar, enär de förre höllo fast wid hedendomen, medan de senare redan under denna period temligen allmänt hade antagit christendomen.

När Upsala-konungen, och det var Olof Skötkonung, antog christendomen och lät döpa sig, hvilket skedde år 1000, kunde han ej längre föreстå de hedniska offren i Upsala, men i och med detsamma förlorade också konungamagten sin religiösa betydelse. Efter denna konung Olofs och hans söners död vaknade hos den götiska stammen afundsjukan öfwer Upswearnes urgamla rättighet att tillsätta konung för hela riket, och denna omständighet, äfwensom olikheten i religion, alstrade mellan de båda stammarne dessa strider, hwilka fylla den historiska taflan ända till Folkungaättens uppstigande på tronen och begynnelsen af Sweriges medeltid.